

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

**MODERNİZM VE İSLAMİYETİN KADIN
ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. BÜNYAMİN SOLMAZ

HAZIRLAYAN
NİSA AYDIN ŞAHİNGERİ

KONYA – 2006

ÖNSÖZ

Kadın konusunun, toplum bazında problematik bir yönünün var olduğu kabul edilmekte ve çoğu zaman sorun ve problem gibi deyişlerle gündeme getirilmektedir. Kadının ayrı bir alt başlık altında incelenmesi ise hemen hemen modernizm ile başlamaktadır. Çünkü geleneksel dönemde büyük ölçüde yeri evi olan kadının, modernizm ile birlikte kamusal hayata katılımı hızlanmıştır.

İlkel dinlerde ve putperestlik gibi inançlarda genellikle insan sınıfından kabul edilmeyen kadın, ilahi dinlerin düzenlemeleriyle olması gereken konuma getirilmiş ancak bu dinlerin bazılarındaki tahribatlar yine bakış açılarında sapmalara neden olmuştur. İnananlar nezdinde ise İslam dini bir daha bozulmayacak şekilde kadına haklarını vermiş ve son noktayı koymuştur.

Toplumdaki en ufak kıpırdanma bile kadında yansımaları bulmaktadır. Bu sebeple pek çok toplumsal değişme, kadın kanalıyla topluma arz edilmekte, bu şekilde bir kabulün sağlanması amaçlanmaktadır. Bu yönüyle kadın, hem etkilenen hem de etkileyen olabilmekte, nesillerin yetiştirilmesindeki rolü, onu önemli bir noktaya yerleştirmektedir.

Bu araştırma, kadının İslam'daki yeri, modernizmin kadına biçtiği rol ve ona yapmış olduğu dayatmalar, genel olarak kadının ve özelde Müslüman Türk kadınının modernizm ile birlikte geçirdiği dönüşümü açıklamaya yöneliktir. Üzerinde pek çok şey söylenmiş olan kadın konusuna bir İlahiyatçı ve Din Sosyolojisi okuyucusu olarak hem sosyolojik hem de teolojik açıdan bakmak, aynı zamanda yine bir kadın gözüyle bu olguyu akademik olarak araştırıp mevcut çalışmalara küçük de olsa bir katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

Katkılarından dolayı danışman hocam sayın Doç. Dr. Bünyamin Solmaz'a teşekkürlerimi sunar, bu mütevazı çalışmadaki hataların, bilim yolunda emekleyen bir amatöre ait olarak değerlendirilmesini dilerim.

Nisa Aydın Şahingeri

Eylül 2006 – Konya

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	2
GİRİŞ	5
1. Araştırmanın Konusu	5
2. Araştırmanın Amacı	6
3. Araştırmanın Metodu	6
4. Varsayımlar	7

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. GENEL OLARAK MODERNİZM	8
1.1.1. Modernizmin Tanımı	8
1.1.2. Modernizmin Tarihçesi	10
1.1.3. Modernizmin Temel Özellikleri	11
1.1.4. Türkiye’de Modernleşme Girişimleri	14
1.2. GENEL OLARAK İSLAM	16

İKİNCİ BÖLÜM

MODERNİZM VE İSLAMA GÖRE KADIN	18
2.1. MODERNİZM VE KADIN	18
2.1.1. Çalışma Hayatı ve Kadın	22
2.1.2. Şiddet ve Kadın	25
2.1.3. Moda ve Kadın	28
2.1.4. Modernizm ve Müslüman Türk Kadını	30
2.2. İSLAMDA KADIN	37
2.2.1. Tesettür ve Kadın	39
2.2.2. Aile ve Kadın	44

2.2.3. Müslüman Kadın Modelleri	47
2.2.4. Türkiye’de Tesettür, Moda ve Kadın	55
2.3. MODERNİZM VE İSLAM ARASINDA KADIN.....	58
SONUÇ	62
KAYNAKLAR	65

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Modernizm kavramı uzunca bir süredir çeşitli toplumsal değişikliklerin temel faktörü olarak görülmektedir. Bu kavramın, artık pek çok kimsenin üzerinde hemfikir olduğu moda söylemlerin öznelinden birisi haline gelmesinin yanı sıra, bir o kadar da insan hayatına girmesi ve gönüllü ya da gönülsüz çağımız insanının sosyal ve kişisel faaliyetlerine yön vermesi söz konusudur.

Kadın olgusu ise, insanlık tarihi boyunca üzerinde konuşulan bir durum arz etmiş; modernizm ile birlikte kadın, öncesine göre çok daha hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Örneğin modern kadın hareketi sonrasında; geleneksel dönemde, yeri ev olarak düşünülen kadının kamusal alana çıkması, erkeklerle benzer konumlarda bulunması söz konusudur.

Bu araştırmada, modernizme genel bir bakışla; modernizmin mahiyeti, tanımı, temel çizgileri üzerinde durulacak, tarihsel gelişimi ve modernizm ile ilgili önemli noktalar vurgulanacaktır.

Tez konusunun ana teması olan kadın olgusu; modern çağda ve İslam dininde kadına bakış, tarihsel süreçte kadının dönüşümü, modernizm ile gelen değişimler ve bunların kadındaki yansımaları boyutunda incelenecektir. Aynı zamanda Türkiye'nin modernleşme süreci, bu süreçte Müslüman Türk kadınının dönüşümü, araştırmanın konusu dâhilindedir.

Araştırma iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel hatlarıyla modernizm ve Türkiye'deki modernizm girişimleri üzerinde durulacaktır. "Modernizm ve İslam'a Göre Kadın" adının verildiği ikinci bölümde, "Modernizm ve Kadın" konusu genel bir bakıştan sonra, çalışma hayatı, şiddet ve moda boyutunda ele alınmaktadır. "İslam'da Kadın" ise tesettür, aile, Müslüman kadın modelleri ekseninde incelenecektir.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Modernizm ile birlikte kadın, hızlı bir dönüşüm sürecine girmiştir. Tarihin hemen her döneminde, toplum nezdinde problematik bir yönünün var olduğu kabul edilmekle birlikte, modern çağda kadın olgusu, ayrı bir toplumsal kategori olarak ele alınmaktadır.

Bu konuyu seçmekteki amacımız, üzerinde pek çok şey söylenmiş olan ve söylenmeye devam eden kadın konusunu, modernizm ve İslam ekseninde ele almaktır. Modernizm, kadına neler sunmuş ve ondan neler götürmüştür? Modern toplumda kadının çalışması ona ne gibi güçlükler getirmiş, şiddet mefhumu kadını ne yönde etkilemiş ve moda, bir silah olarak kadının hangi zayıf noktasını vurmaya amaçlamaktadır?

İslam dini kadını nasıl kategorize eder? Toplumda nasıl bir yere oturtur? Tesettür ilkesi ile ne amaçlanmaktadır? Aile kurumu kadın erkek ilişkilerini ne yönde düzenler ve ileri gelen Müslüman kadın modelleri nasıl bir örneklik teşkil etmektedirler? Bu gibi sorulara cevap aranacak, konu bu ekseninde açıklanacaktır.

Aynı zamanda Türkiye'nin modernleşme çabaları, bu girişimlerin Müslüman Türk kadınına nasıl etkilediği belirtilerek; modern dönemde tesettür ilkesinin, modanın malzemesi haline getirilişinin serüvenine de değinilmesi amaçlanmaktadır.

3. ARAŞTIRMANIN METODU

Araştırma, teorik bir çalışma yapılarak tamamlanmıştır. Genel bir kaynak taramasından sonra, konuyla ilgili yerler fişleme usulüyle kaydedilmiş, daha sonra mevcut doküman kompozisyon yapılarak araştırma tamamlanmıştır.

Vakit ve imkânın el verdiğiince ulaşılabilen farklı kaynaklara başvurulmuş ancak kesitle daha yakından ilgili olan başta Cihan Aktaş ve Fatma Karabıyık Barborosoğlu olmak üzere, Nilüfer Göle, Şerif Mardin, Anthony Giddens, Andrew Davison, Ali İzzetbegoviç, Perry Anderson, Marshall Berman, Cyril E. Black, Max Weber, Anthony Smith, Ahmet Demirhan, Ali Bulaç, Mahmut Tezcan, Seyyid Hüseyin Nasr, Ümit Meriç

Yazan, Orhan Türkdoğan gibi yazar ve düşünürlerin kitaplarına ve çeşitli makalelere başvurulmuştur.

4. VARSAYIMLAR

Araştırmanın amacı kısmında belirtilen hususlar doğrultusunda, konu ele alınmaktadır. Bu çerçevede şöyle varsayımlar sunabiliriz:

Modernizm ile birlikte kadın, geleneksel konumundan uzaklaşmış ve bir dönüşüm sürecine girmiştir.

Modern öncesi dönemde yeri ev olarak kabul edilen kadın, özellikle Sanayi Devriminden sonra, ev ve işyerinin ayrılmasının da etkisiyle, kamusal alanda çalışmaya başlamış; evdeki üretimi değersiz çabalar olarak addedilmiştir.

Modern toplumda kadınlar şiddete maruz kalmakta; birçok kadın şiddetten kurtuluşu yine şiddete başvurmakta bulmaktadır.

Moda insanları şekillendirmekte, onları bir örnek hale getirmektedir. Moda, kadının cinselliğini ortaya çıkarmakta ve böylece onu birey olmaktan uzaklaştırıp meta haline dönüştürmektedir.

Modern çağın bir oluşumu olan feminizm akımı, kadın ve erkeğin mutlak eşitliğini savunmaktadır. İslam'a göre ise kadın ile erkek iki insan cinsidir ve özellikleri bakımından farklılık arz ederler. Yaratılış itibarıyla birbirlerini tamamlarlar, evlilik kurumuyla eşler birbirinde sükûn bulurlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. GENEL OLARAK MODERNİZM

1.1.1. Modernizmin Tanımı

Türkçede “çağdaşlaşma” olarak da ifade edilen modernleşme, modernliği edinme, üzerine alma gibi bir anlamı ifade etmektedir. Weber gibi bazı düşünörlere göre modernleşme, Batı dışındaki toplumların sorunudur. Zira Batı toplumları modernler, diğer toplumlar ise bu sürece sonradan girerek modernleşmektedirler. Weber, bilhassa rasyonelliğin Batıya ait olduğunu vurgulamaktadır.¹ Modernizmin Batı menşeli olduğu kabulü oldukça yaygındır ve modernleşme çabaları bu yüzden Batılılaşmayla eş anlamlı tutulmuştur.

Modernizm kavramının üzerinde mutabık olunan bir tanımı yoktur. Anthony Smith’e göre modernizm birbirinden farklı birkaç anlamı ihtiva eder. Bunlar, toplumsal süreçler toplamı, laik-kapitalist tarihsel deneyim, gelişmekte olan ölkelerin politikalarıdır.² Black ise modernizmi şöyle tanımlar: “ Modernleşme, tarih boyunca gelişmiş kurumların insanın bilgisindeki görölmemiş artışı yansıtan ve hızla değişen işlemlere uyarlanması sürecidir.”³ Ne var ki bu kavram söz konusu olguyu ifade eden tek sözcük değildir. Avrupalılaşma, Batılılaşma, sanayileşme, gelişme, yenileşme gibi kavramlar da bu anlamda kullanılmaktadır.

Modernite, günlük hayatın rutinleştirilmesi, dini değerlere olan inancın zayıflaması, yaşam cephelerinin farklılaşması, bürokratik yönetim sistemlerinin büyümesi, kentleşmenin artan hâkimiyeti, günlük hayat üzerinde bilim ve tekniğin egemenliği ve kapitalizmin ekonomik hâkimiyeti sürecidir.⁴ Denilebilir ki modernizm, günlük yaşamdan din anlayışına, yönetim sisteminden insan ilişkilerine kadar oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.

---

¹ Max Weber, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev: Zeynep Aruoba, İtil Yayınları, İstanbul, 1985, s. 22.

² Anthony Smith, *Toplumsal Değişme Anlayışı İşlevselci Toplumsal Değişme Kuramının Bir Eleştirisi*, Çev: Ülgen Oskay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1988, s. 67.

³ Cyril E. Black, *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Çev: Fatih Gümüş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986, s. 5.

⁴ S. Bryan Turner, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, Çev: İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul, 2003, s. 291.

Modernizm, kendini geçmişin yerine ikame eden bir dünya oluşturarak, günümüz toplumunun tarihini karakterize eden geleneklere, adetlere, alışkanlıklara, rutinelere, beklentilere ve inançlara bağlı olmayan bir toplum meydana getiren sosyal bir düzenlenmedir. Modernlik, farklılığın tarihsel bir koşulu, şu veya bu şekilde daha önce var olan her şeyin yerinden edilmesidir.⁵ Eskiye saf dışı bırakıp, yerine yeniyi getirmeyi hedefler.

“Modern” kelimesi tanım gereği zaman içinde yapılan bir ayrıma karşılık gelir. Kök anlamı “bugün” ya da “bugüne ait”tir ve “düne ait” olandan zamansal bir biçimde ayrılır. Üstü kapalı olarak bir çağ değişimi anlamı taşır. Açık olmayan şey, bu değişimin içeriğinin nasıl anlaşılması gerektiğidir. “Bugüne ait” olan şey “düne ait” olanın artık ortadan kalktığı anlamına mı gelir? Yani gerçekten değişim eskinin yeni tarafından olumsuzlanmasını ya da aşılmasını gerektirir mi? Yoksa “düne ait” olan “bugüne ait” olan içinde önemini korur mu? Yani bünyeye dâhil etme yoluyla gerçekleştirilen diyalektik bir aşma ya da bir devamlılık söz konusu mudur? Yeni sonsuza kadar yeni, eski de sonsuza kadar eski midir? Yoksa yeni yalnızca eskiye geri dönecek bir süreç içindeki bir ana mı karşılık gelir?⁶ Bu sorulara verilen çeşitli cevapları kapsayan tarihsel anlamda farklı, modern bilinçler vardır.

Modernlik, modern toplumu ve endüstriyel uygarlığı aynı anda anlatan temsili bir kavramdır. Daha ayrıntılı olarak baktığımızda bu kavram, dünyaya karşı belli yerleşik tutumları, insanın müdahalesiyle şekil almaya açık bir dünya fikrini, ekonomik kurumların karmaşık bileşimini, özellikle endüstriyel üretim ve pazar ekonomisini, ulus devlet ve kitle demokrasisi dâhil olmak üzere, belirli siyasal kurumları göstermektedir. Büyük ölçüde bu niteliklerin bir sonucu olarak modernlik, daha önceki herhangi bir toplum tipine göre çok daha dinamik bir yapıya sahiptir.⁷ Kendinden önceki kültürlerden farklı olarak geçmişte yaşamaktan çok, gelecekte yaşayan bir toplum, daha teknik bir deyimle, bir kurumlar bütünüdür.

---

⁵ Anthony Giddens - Christopher Pierson, *Modernliği Anlamlandırmak*, Çev: Serhat Uyurkulak, Murat Sağlam, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. XXVII.

⁶ Andrew Davison, *Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik*, Çev: Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 53 – 54.

⁷ Giddens – Pierson, a.g.e., s. 83.

1.1.2. Modernizmin Tarihçesi

“Modern” kavramı zaman içinde yapılan bir ayrıma denk düşmektedir. Esas anlamı “bugün”dür ve bu yönüyle dünden farklılığı ve karşıtlığı ifade etmektedir. Modern kavramının ilk defa 5. yüzyılda, yeni Germen Hristiyan kültürünü, eski Romalı geçmişten ayırmak için kullanıldığı söylenmektedir.⁸ Buna göre tarihsel dönem, antik çağ ve modern çağ olarak ikiye bölünmüştür.

Başka bir kabule göre ise “modern” kavramı ilk defa 6. yüzyılda yeni yazarları eski yazarlardan ayırmak için kullanıldı ve aynı zamanda, geleneksel kültüre uyum sağlayamayanların olumsuz tutumunu da ifade ediyordu. Bu anlayış 18. yüzyıla kadar devam etti. 18. yüzyıl sonrasında yeni bir dönem olarak algılanmaya başlandı. 19. yüzyıl sonrasında ise sanayileşme çerçevesinde, ekonomide gelişmiş ülke anlamında kullanıldı.⁹ Günümüzde modernizm terimi, sınaî/kapitalist gelişmenin yanında bir tür sosyal/kültürel gelişmeyi ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bununla birlikte modernizm henüz geniş ölçüde anlaşılmiş ya da benimsenmiş bir anlamı belirtmemektedir.

Modern kavramının zamanla modernizm kavramı gibi bir oluşumu ifade etmeye başlaması, genel kabule göre 18. yüzyıl Aydınlanma Felsefesiyle olmuştur. Bundan dolayıdır ki modernlik, “tarihsel olanın karşıtı” anlamında bir bilinç/zihniyet olgusu olarak anlaşılabilir.¹⁰ Tarihsel karşıtı olması 18. yüzyıla kadar benimsenen Antikçağ düşüncesinin aşılması demektir.

Berman’a göre modernliğin tarihi üç döneme ayrılabilir:

- a) 16. yüzyılda başlayan Rönesans hareketlerinden, 18. yüzyıl aydınlanma hareketlerine kadar süren iki yüzyıllık dönem.
- b) 18. yüzyıl aydınlanmasından, 20. yüzyıla kadar süren iki yüzyıllık dönem.
- c) 20. yüzyıldan günümüze kadarki dönem.¹¹ Birinci dönem, modernizmin temellerinin oluştuğu potansiyel bir dönemdir. İkinci dönemde modernlik

---

⁸ Davison, a.g.e., s. 54.

⁹ Black, a.g.e., s. 4 – 5.

¹⁰ Ahmet Demirhan, *Modernlik*, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992, s. 11.

¹¹ Marshall Berman, *Modernlik: Dün, Bugün, Yarn*, Çev: Ümit Altuğ, Birikim Dergisi, sayı: 34, İstanbul, 1992, s. 44.

gelişmektedir. Üçüncü dönemde ise modernizm neredeyse bütün dünyayı kapsayacak şekilde yaygınlaşmıştır.

Modern kelimesinin sosyolojik muhtevasında, uluslar ve toplumlar arasında en gelişmiş olanının temsil ettiği bilgi ve teknolojik zihni seviyesi anlamı yatar. Bu anlamda tarihin her dönemi için modern olmayı ya da modernizmi farklı toplumlar temsil edebilirler.¹² Yani düşünsel ve teknolojik anlamda ileri olan toplumlar diğerlerine göre moderndirler.

1.1.3. Modernizmin Temel Özellikleri

Modernizmin temeli, daha yeni olanın her zaman daha iyi olduğu ve en yeni neyse en iyinin de o olduğu görüşüne dayanır. Geçmişe ait her şey orada kalmalı ve yerini bugüne ait bir şeye bırakmamalıdır ki gelecekte onun yerini de başka bir şey alacaktır. Esasen modernlik, yeni ilişkiler geliştirme sürecidir.¹³ Modernlik süreçlerini şekillendiren tarihsel etkenler çeşitlilik gösterdiği için bu süreçler ancak bağlamsal olarak anlaşılabilir.

Modernizmin değişik modelleri vardır. Bunlardan ilki klasik modernleşme modelidir ve genelde Batılılaşma olarak özetlenir. Modernleşmede ikinci aşama ise salt modernleşme olarak karşımıza çıkmaktadır ve genel olarak sanayi eksenli bir gelişmeyi ve bu gelişmeler çerçevesindeki sosyal-politik dönüşümleri ifade etmektedir.¹⁴

Black'e göre modernleşme şu aşamalardan geçer:

- a) Bir toplumun kendi geleneksel bilgisi çerçevesinde modernizm olgusuyla karşılaşması ve bunu savunanların ortaya çıkması,
- b) İktidarın geleneksel önderlerden modernleştirici önderlere geçmesi,
- c) Ekonomik büyüme ve toplumsal değişme sonucunda bir toplumun kırsal/tarımsal bir hayattan kentsel/endüstriyel bir yaşam biçimine geçmesi,

---

¹² Ali Bulaç, *İslam Dünyasında Düşünce Sorunları*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985, s. 157.

¹³ Davison, a.g.e., s. 46 – 47.

¹⁴ Mahmut Tezcan, *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1984, s. 86, 103.

d) Son aşama ise toplumun sosyal yapısının tüm yönleriyle yeniden örgütlenmesidir.¹⁵

Modernizme amacını ve itici gücünü veren şey, hala modernleşmemiş olanın, sanayi öncesi dönemin bıraktığı geleneksel mirasın varlığını sürdürmesidir.¹⁶ Modernizm geleneği karşısına alarak bu durumdan beslenir. Yeni olan her şeyin iyi olduğu görüşüne dayanan modernizm, insan hayatına bir takım katkılar sağlamış olsa da, pek çok sorunu beraberinde getirmiştir.

Weber'in meşhur deyişiyle modernite, dünyanın bir büyü bozumudur ve modern kültür süreci geri dönüşü olmayan bir süreçtir. Toplumsallaşmanın oluşturduğu değerlerin örgütlenme süreci, geri dönüşü olmayan bir süreçtir ve buna "demir kafes" adını verir. Bunun nedeni, bireyin insiyatif alanlarını daraltıp bir doğrultuda hareket etmeye mecbur bırakmasıdır.¹⁷ Böylece kişilikler ve davranışlar bir örnek hale gelmektedir.

Berman'a göre modern hayatın girdabı birçok kaynaktan beslenegelmiştir. "Fizik bilimlerinde gerçekleşen, evrene ve insanın onun içindeki yerine dair düşünceleri değiştiren büyük keşifler; bilimsel bilgiyi teknolojiye dönüştüren, yeni insan ortamları yaratıp eskilerini yok eden, hayatın tüm temposunu hızlandıran, yeni teknelci iktidar ve sınıf mücadelesi biçimleri yaratan sanayileşme; milyonlarca insanı atalardan kalma doğal çevrelerden koparıp dünyanın bir başka ucunda yeni hayatlara sürükleyen muazzam demografik alt üst oluşlar; hızlı ve çoğu kez sarsıntılı kentleşme; dinamik bir gelişme içinde birbirinden çok farklı insanları ve toplumları birbirine bağlayan iletişim sistemleri; yapı ve işleyiş açısından bürokratik diye tanımlanan, her an güçlerini daha da artırmak için çabalayan ve gitgide güçlenen ulus-devletler; siyasal ve ekonomik alandaki egemenlere karşı direnen, kendi hayatları üzerinde biraz olsun denetim sağlayabilmek için didinen insanların kitlesel, toplumsal hareketleri; son olarak tüm bu insanları ve kurumları bir araya getiren ve yönlendiren keskin dalgalanmalar içindeki kapitalist dünya pazarı"¹⁸ gibi 20. yüzyılda bu girdabı doğuran ve onu sürekli bir oluş halinde yaşatan süreçler "modernleşme" olarak adlandırılmıştır.

Modern toplumun özellikleri ise şöyle sıralanmaktadır:

---

¹⁵ Black, a.g.e., s. 57.

¹⁶ Perry Anderson, *Postmodernitenin Kökenleri*, Çev: Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 82.

¹⁷ Demirhan, a.g.e., s. 61.

¹⁸ Marshall Berman, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çev: Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 28 – 29.

- a) Modern toplum değişme ve yeniliğe açıktır.
- b) Sadece kendini değil, başkalarını da tanımlamaya çalışır.
- c) Geçmişten çok bugüne önem verir.
- d) Planlamacı ve örgütlemeci bir mantığa sahiptir.
- e) Çevresine egemen olmayı düşünür.
- f) Bilimsel bilgiye ve teknolojiye daha çok önem veren bir toplum tipidir.¹⁹
Buna göre geleneksel toplumun özelliklerinden uzak, ayrı bir toplum tipidir.

Modernizm, bilimsel araştırmayı bütün geleneksel dünya anlayışının üzerine çıkarmış ve böylece modernlik ile geçmiş arasında bir “hakikat boşluğu” inşa etmiştir. Bu boşluğun ardından da modern bir standart üretilmiş; daha eski bir şeyin yerine daha yeni bir şey getiren her eylem haklı görülmüştür.²⁰ Eski öğretiler, fikirler ya da teoriler özenilecek modeller sayılmamış, bunlar daha çok çağdaş bilincin kendisini keskinleştirmesini sağlayan eleştiri nesnelere olarak kabul edilmiştir.

Modernizm, geleneği, eski olan şeyleri geçmişte bırakmış; din de, “hep modernleşmenin zorunlu bir sonucu gibi görülen sekülerleşme olgusu”²¹ çerçevesinde insan hayatından çıkarılan ya da çıkarılması gereken bir sosyal kurum olarak sunulmuştur. Modern düşünceye göre “Tanrı ölmüştür”. Modernliğin “ben”i, Tanrı ile her konuda yarışacak bir bilgi ve sorumluluk düzeyini gerçekleştirme iddiasına sahip çıkmıştır. Ancak, nihai olarak insanın Tanrıyı karşısına alması ve Tanrı ile yarışması onun tahammül gücünü ve kapasitesini aşmaktadır. Diğer taraftan yine modern düşünüşün bir sonucu olarak Tanrıya dayanma ve güvenme gücünden yoksun bırakılan insanın bunun neticesinde düştüğü boşluk ve belirsizlik hissi karşısında mevcut mekanizmalar onu ölümü unutarak kendi kendine yeterliliği sağlamak üzere durup dinlenmeden çalışmaya, benliği üzerinde yoğunlaşmak suretiyle özgüvenini sağlamaya sevk etmektedir.²² Tüm bunları yaparken, gerekli manevi kaynaklardan yoksunluğunu fark etmektedir. “Hakikat boşluğu” ise moda, güzellik ve gençlik miti gibi çeşitli kavramlarla doldurulmaktadır.

---

¹⁹ Levent Köker, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990, s. 23.

²⁰ Davison, a.g.e., s. 79.

²¹ Bünyamin Solmaz, “Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Tarihinde Din Odaklı Yaklaşım ve Yöntem Tartışmaları”, Bünyamin Solmaz-İhsan Çapcıoğlu (Editör), *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2006, s. 38.

²² Cihan Aktaş, *Mahremiyetin Tükenişi*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1995, s. 175 – 177.

Önceki dönemlerde sadece din tarafından tanzim edilen kültür sahaları, modern kültürlerde özellikle, dini esaslardan uzaklaşarak düzenlenmekte; dinin etrafında adeta tamamen dünyevileşmiş sahaların teşkil ettiği, geniş ve gittikçe daha da genişlemekte olan bir daire oluşmaktadır. Bu yeni durum, din açısından bir daralma ya da boşalmayı değil; dinin diğer kültür sahalarıyla olan ilişkilerinde meydana gelen bir değişikliği ifade eder. Zira din, her zaman için bütün kültür sahaları üzerinde etkilidir çünkü insanlara sirayet ederek onları etkisi altına almaktadır.²³

Şunu da belirtmekte fayda var ki, modernizm insanlık tarihinde son birkaç yüzyıllık bir dönemi ifade ettiğinden dolayı, insanlıkla ilgili evrensel ve kadim meselelerin tartışılmasını ve yorumlanmasını her zaman modernizmle açıklamak mümkün değildir. Zira böyle bir tavır, problemlerin çözüm yollarının kapalı olduğunu düşünmeye neden olmaktadır.

1.1.4. Türkiye’de Modernleşme Girişimleri

Kökleri Osmanlıların 19. yüzyıldaki bürokratik rasyonalizasyon ve reform çabalarına uzanan modernleşme pratikleri, 1920’lerde Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğinde büyük hız kazanmıştır. Atatürk, pozitivist bilimsel değerlerin milliyetçi bir versiyonunu savunmaktaydı. Merkezi elit, cumhuriyetçi, milliyetçi, halkçı ve laik bir yönetim ve devlet yapısı kurma olarak gördükleri işe girişirken, Osmanlı siyasetinin ve toplumunun bir zamanlar en önde gelen İslami bileşeni marjinalleşmiştir. II. Dünya Savaşından sonraki çok partili demokrasi, rakip adaylar dindar seçmenlerin çıkarlarını temsil etmek amacıyla kampanyalar düzenledikleri için, İslami söylemin bazı veçhelerinin yeniden laik devletin çerçevesi içine girmesi sağlanmıştır. 1983’ten beri çok partili yönetimin kurumları, Türk siyasi kültürünün laik ve dinci yönlerinin müştereken ifade edilebileceği biçimde yapılanmayı sürdürmektedirler.²⁴ Ancak Türkiye’de modernizm ve İslam’ın uzlaştırılması, sekülerizm ve laikliğin anlamları ve pratik amaçları konusunda yoğun kamusal tartışma devam etmektedir.

---

²³ Bünyamin Solmaz, “Dinin Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri”, *S. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.Ü. İlahiyat F. Yayınları, Konya, 1996, sayı: 6, s. 145.

²⁴ Davison, a.g.e., s. 20 – 23.

1920'lerde laik Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasından beri, sekülerleşme ve modernleşmenin anlam ve amaçları üzerinde sürdürülen ve Doğu ile Batı arasında, İslam dünyası ile Avrupa'nın coğrafi buluşma noktasında gerçekleşen diyalog, hem Türkler hem de Türkiye yorumcuları için önemlidir. Osmanlı Devletinin yıkılışının ardından Türkiye Cumhuriyetinin kurulması ve ardı sıra gelen modernizasyon çalışmaları, İslam dünyasında eşine rastlanmadığı söylenen, diğer modernleştiriciler tarafından sonraları taklit edilen ve modernist yabancı gözlemcilerin model düzeyine çıkardığı bir gelişmedir.

Modern siyaset bilimcilerin, modern siyasette dinin seküler kimliklere ayak uydurması gerektiğine inandıkları gibi; Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu kadrosu, Türkiye'yi "dine demir atmış" premodern bugünün içinden çıkarıp, yeni bir geleceğe taşımının zorunlu olduğuna inanmaktaydılar. Atatürk ve arkadaşları, Türkiye'nin bağımsız, saygın ve müreffeh bir geleceğe ulaşma şansının, Türk milli kimliğinin böyle radikal bir biçimde dönüştürülmesine bağlı olduğunu düşünen bir Türk milliyetçi düşünce geleneğini sürdürüyorlardı.²⁵ Türkiye'nin rüştünü ispat etmesi gerektiğine inanılıyordu.

Tanzimat'tan beri eğitim ve öğretim sistemi de dâhil olmak üzere çeşitli kurumlar Batı'ya göre düzenlenmiştir. Doğu, bütün kültür mirası ve değerler sistemiyle beraber arka plana itilmiştir. Gökalp'ten beri Batılılaşma, modernleşme teziyle eş anlamda kullanılmıştır. Bugün de tüm üçüncü dünya ülkelerinde modernleşme, Batılılaşma ile eşdeğer tutulmaktadır. Günümüzde hızlı sanayileşme ve teknolojik değişme süreci sonucunda modernleşme, adeta bir hayat tarzı, bir dünya görüşü haline gelmiş²⁶ böylece siyasal, sosyal ve ekonomik alanda kitleleri sarmaya başlamıştır.

Türkiye'de modernleşme atılımının tarihsel gelişme süreci içinde kadının konumu da biçimlenmiştir. Gelenekler ve özellikle İslam karşısında Batı evrenselciliğini seçen modernleşme düşüncesinde kadın, merkezi bir yer tutmaktadır. Batılılaşma yanlısı seçkinler, Batı evrenselciliğine ulaşmanın tek yolunun, kadının İslami gelenekten koparak özgürleşmesi olduğunu savunurken, muhafazakâr akımlar kadına ilişkin geleneklerin bozulmasına kuşkuyla ve yer yer tepki göstererek bakmışlardır.²⁷ Bu düşünce ayrılığı halen bilhassa siyasi uygulamalarda devam etmektedir.

---

²⁵ Davison, a.g.e., s. 140.

²⁶ Orhan Türkdoğan, *Milli Kültür Modernleşme ve İslam*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 618 - 619.

²⁷ Nilüfer Göle, *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, İstanbul, 1992, s. 17.

Şerif Mardin'e göre modernleşme, insanlarda şöyle bir etki yapmaktadır: "En geniş şekliyle modernleşmeye katılmayanlar, modernleşmenin tamamen dışında kalmazlar, sınırlı bir şekilde katılırlar. Teknoloji hayatlarını etkiler fakat değerlerini diri bırakır. Bu sınırlı modernleşme, Osmanlı İmparatorluğunda geleneksel yapıların Batı'daki kadar sert bir şekilde yırtılmamasından ileri gelmiştir."²⁸ Yani gelenekselliği tam olarak aşamayan toplumlar, sınırlı bir şekilde modernleşmekte, teknoloji gibi bir takım yönleriyle modernleşmeden etkilenseler de değerlerini korumaktadırlar. Osmanlı modernleşmesi böyledir. Türkiye'de de örneğin laikliğin Batıdaki şekliyle uygulanamayışı, özellikle dini değerleri tam olarak hayatın dışına çıkaramamaktan kaynaklanmaktadır. Bu yönüyle Türkiye modernleşmesi de sınırlı bir modernleşmedir.

1.2. GENEL OLARAK İSLAM

İnsanın temel özelliklerinden birisi inanma duygusudur. Bilimsel ve tarihi araştırmalar, insanoğlunun her dönemde din ve dinsel inançlarla birlikte var olduğunu, dinsiz bir toplum ve inançsız bir insanın olamayacağını göstermektedir. İnsanlık tarihi boyunca inanç dünyasında çok çeşitli dinler yer almıştır. Tek tanrılı ve putperest dinler, evrensel ve bir topluma has mahalli dinler gibi sınıflamalar mevcuttur. İslam dini ise ilahi dinlerin sonucusudur.

Sözlükte kurtuluşa ermek, boyun eğmek, teslim olmak, teslim etmek, vermek, barış yapmak anlamlarındaki "silm" (selm) kökünden türemiş olan İslam kelimesi için genel bir kabulle, "sulh ve selamet gayesiyle boyun eğmek, tâbi ve teslim olmak" manaları öne çıkarılmıştır.²⁹ Zira İslam'ın öncelikli ilkesi olan iman, görmediği halde görüyormuş gibi inanmayı ifade etmektedir. Mümin, görmediği halde yüce yaratıcı olan Allah'a inanıp iman etmekte; ona boyun eğerek tabi ve teslim olmaktadır.

İslam dininin temel inanç ilkeleri, Allah'tan başka ilah bulunmadığı ve Hz. Muhammed'in onun elçisi olduğudur. Bu anahtar cümle, Kelime-i Tevhid çerçevesinde

---

²⁸ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 76 – 78.

²⁹ Mustafa Sinanoğlu, "İslam", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 2001, C. 23, s.1.

inananlar tarafından, namaz başta olmak üzere çeşitli ibadet şekilleri içinde ve zikir olarak sürekli ifade edilmektedir. İslam dinine girmenin de şartı öncelikle Kelime-i Tevhid getirmektir. Bu yönüyle, tevhid inancı İslam dininin en belirgin karakteristiğidir.

Vahiy geleneğine göre İslam hem ilk hem de son dindir. Özünü Allah'ın emir ve iradesine teslimiyetin oluşturduğu ve adını da bu özelliğinden alan İslam, son peygamberin tebliğ ettiği dinin özel ismi olmakla birlikte, tebliğlerinin aslını Allah'ın varlık ve birliğini tanıyıp O'nun iradesine teslim olma ilkesinin oluşturduğu,³⁰ daha önceki peygamberlerin tebliğ ettikleri dinin de adıdır.

İslam'ın ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim, inananlar nezdinde bir hidayet ve icaz kitabıdır; insanlığı doğru yola iletmek üzere gönderilmiştir. Nübüvvetin devam ettiği 23 yıl boyunca parça parça inmiş, ahlak, ibadet, toplum düzeni, aile, geçmiş kavim ve peygamberler, ahiret hayatı gibi çeşitli mevzuları tedrici bir şekilde insan belleğine sunmuştur. Bu yönüyle, Resulullah'ın da sünnetiyle beraber, Müslümanların ve İslam toplumunun her türlü sorununa cevap verecek niteliktedir.

İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an ayetlerinin anlamlarının incelenip yorumlanması, tefsir biliminin; Resulullah'ın uygulamaları ve sözlerini ihtiva eden sünnetin yazılı olarak aktarılması ve düzenlenmesi ise hadis biliminin konusunu oluşturmaktadır. Bunların dışında, iki temel kaynağın kesin hüküm içermediği konularda, İslam bilginlerinin görüş birliğini ifade eden icma ve nasslar ışığında bir yargıyı benzerlik sebebiyle başka konuya uygulama demek olan kıyas da, İslam'ın kaynakları arasında sayılmaktadır.

İslam dininin inanç esaslarının yanı sıra; Allah'ın varlığı ve birliğine, O'ndan başka ilah olmadığına, vahiy geleneği boyunca gönderdiği elçilerine, elçileri vasıtasıyla gönderdiği kitaplarına, çeşitli görevler verdiği meleklerine, kıyamet günüyle başlayacak ahiret hayatına, kaza ve kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmayı kapsayan iman esasları da bulunmaktadır.

---

³⁰ Ömer Faruk Harman, "İslam", *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 2001, C. 23, s. 3.

İKİNCİ BÖLÜM

MODERNİZM VE İSLAMA GÖRE KADIN

2.1. MODERNİZM VE KADIN

Kadının toplumsal konumu insanlık tarihi boyunca farklı şekillerde kendisini göstermiştir. Annelik vasfı, fitratının da gereği olarak hemen her dönemde kadının birincil sosyal rolü sayılmaktadır. Kadının aile içindeki eş rolü zaten ardından anneliği getirmektedir. Bazı dönem ve değerlendirmeler açısından kadın, sadece ev içinde, ev-çocuk-eş üçgeninde gerekli bir varlıktır. Bazı dönemlerde ise anne ve eş olmasının yanı sıra kendine özgü kişisel özellikleriyle toplumda var olan; yerine göre hükümdar olan eşine yardımcı, kimi zaman bir çiftçi ya da sanatkâr gibi farklı konumlarda toplumda yerini almıştır. Kimi dönemlerde ise toplum içinde insani yetenekleriyle değil de cinsel özelliği itibarıyla ön plana çıkarılan, annelik özelliği göz ardı edilerek salt cinselliğiyle (cinselliği sunabilişiyile) kabul gören bir varlık sayılmıştır.

İnsanlık tarihi boyunca kadınların ev hayatından kopuşları, sadece Sanayi Devrimi sonrasında kadın işgücüne gerek duyulmasıyla gerçekleşmemiştir. Kadının ev hayatı dışında uğraşlar edinmesi, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahiptir.³¹ Sanayi Devriminin ve modernizmin vazettiği sloganlardan yüzyıllarca önce de kadınları ev hayatı dışında çalışıp meslek edinmeye sevk eden itmeler vardı. Ancak yaşanan zaman diliminin özelliklerine bağlı olarak, mevcut soru ve problemlerin, ilkelerin ve değerlendirmelerin nitelikleri farklılık gösterebilir.

Giddens'a göre mahremiyetin dönüşümü en derin biçimiyle cinsiyetler alanında geçerlidir. Örneğin modern kadın hareketi, iş gücünün daha fazla sayıda kadını kendisine katılmaya zorlayan doğasındaki yapısal değişimler, eski aile yapısında meydana gelen farklılaşmalar ve buna benzer şeyler olmadan açığa çıkamazdı. Kadın hareketi kendisini bilinçli olarak bu gelişmelerin üzerine inşa etti ve bunların gelişimine katkıda bulundu. Ama ortaya çıkan sonuçlar, kadınların tarihin daha önceki dönemlerine

---

³¹ Cihan Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1992, s. 24.

nazaran ani ve hızlı yükselişleri de dâhil olmak üzere, hiç kimsenin önceden tahmin edemediği türden sonuçlardı ve kadın ile erkeğin durumları kısa sürede değişti.³²

Kadının rolünü konu edinen ve son dönemlerde Batı’da filizlenen feminizm fikri İslam’ı, kadın-erkek, aile ve daha geniş anlamda toplumsal ilişkiler açısından tehdit etmektedir. Birbirinden çok farklı biçimleri olmakla birlikte feminizm, genellikle sekülerist, İncil’in dilini bile değiştirme çabasında olan ve kadınla erkeğin her anlamda eşit oldukları fikrine dayanan bir akımdır. İslam’da ise aksine, kadın ve erkek yaratıcı nezdinde her ne kadar eşit varlıklar olsalar da birbirini tamamlayıcı şekilde yaratılmışlardır. Bu noktada evin dışında ve özellikle ekonomik ve politik alanda çalışma gibi görünen konular, temel metafizik ve teolojik meselelere göre ikincil bir öneme sahiptir. Pratikte kadın erkek eşitliğini savunan Batı feminizmi artık sadece kadınların Batıdaki statüsüyle uğraşmamakta, aynı zamanda küresel bir sorumluluk üstlenerek, Marksizm ve Liberal demokrasi gibi fikir ve ideolojilerde olduğu gibi, kendini bir tür Hıristiyan misyoner telakki edip fikirlerini yaymaya çalışmaktadır. Feminizmin bu denli saldırgan bir biçimde, içerden ve dışardan İslam dünyasını nüfuzu altına alma girişimi, çeşitli Müslüman ülkelerde Batı tipi seküler feminizmi taklit eden İslam’a ters bir takım hareketlerden İslami feminizm adı verilene kadar uzanan pek çok yerel akımın türemesine sebep olmuştur.³³

Feminizmin olabildiğince kurumsallaştığı, kadınların bunca ekonomik özgürlüklere ve kişisel bağımsızlıklara sahip sayıldığı, cinsel eğitimin sağlandığı ülkelerde cinsel tacizin tırmanışı, dur durak bilmeyişi gösteriyor ki, bu ülkelerde feminist jargonun “bedenim benimdir” sloganı bir temenniye dile getirmekten öte gidememektedir. Lynne Segal gibi pornografiyle mücadele eden feministler hep, kendilerini gocunduran şeyin açık çıplaklık değil, kadınların cinsel yönden nesneleştirilmesi olduğunu söylerler. O halde denebilir ki bu iki çıplaklık türü arasındaki farkı vurgulayacak olan sadece çıplaklığa yönelik “bakıştır.”³⁴

Günümüzde toplumsal hayata katılmaya istekli olan kadınlar birçok düş kırıklığını, toplumsal ve ruhsal cezaları, fırsat eşitsizliklerini göze almak zorundadırlar. Evden çıkmanın bir dizi tehditle yüzleşmek demek olması bazı kadınlarda agorafobi’ye

---

³² Giddens – Pierson, a.g.e., s. 117 – 118.

³³ Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam ve Modern İnsanın Çıkması*, Çev: Ali Ünal, Sara Büyükduru, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001, s. 213 – 214.

³⁴ Aktaş, *Mahremiyetin Tükenişi*, s. 182 – 183.

yani açık alan korkusuna neden olmaktadır.³⁵ Geleneksel açıdan kadın özel hayatın bir parçasıydı; agora, kadının ayak basmasına ya da huzur içinde bulunmasına göz yumulan bir yer değildi. Bugün de kadınların kamusal alana katılmaları yönündeki şartlandırmaya karşılık, kamusal alan tam anlamıyla kadınların katılımına uygun olarak biçimlendirilmiş değildir. Denebilir ki modern toplumların kamusal alanda kadın erkek eşitliği ideali, pratiğe yansıyamamaktadır.

Kadında agorafobi, yani açık alan korkusu sistemin yüklediği kadınlık ölçülerine kendisini ruhsal olduğu kadar fiziksel olarak da uyduramayışıyla baş gösterebilir. Hiçbir zaman kendisini yeterince genç ve güzel hissetmeyen, hiçbir zaman yeterince zayıf bulmayan, hiçbir zaman giyim ve kuşamından memnun olmayan, her zaman güzel bulunuşuyla, görünümüyle kabul göreceğini, onaylanacağını hatırlatan bir propaganda ağıyla kuşatılmıştır.

Şunu da belirtmekte fayda var ki artık günümüzde, kadınların büyük bölümüne, mükemmel ev kadını, güzel eş ve şefkatli anne olarak tanımlanmak yetmemekte, kamusal alandaki üretime katılmadıkları müddetçe kendilerini pasif hissetmektedirler. Kadınlar topluma sadece anne olarak değil akıllarıyla da katılmak istemekte, “dipnotlarda değil, metinlerde de yer almayı”³⁶ amaçlamaktadırlar. Bu durum da göstermektedir ki modern söylem kadınlarla ilgili düzenlemelerinde büyük ölçüde amacına ulaşmıştır.

Modern toplumda kadın, sürekli değişen güzellik ölçülerine kendini uydurmak için yoğun bir çaba göstermektedir. Fiziğiyle kabul görüş eski çağlarda olduğundan belki daha da vurgulu olarak modern kadının var sayılış gerçeğidir. Bu bakımdan modern çağ, geçmiş yüzyılların haremlelerinde olmadığı denli, kadını değerlendirme ve fiziğini pazarlama uğraşlarına yöneltmiştir. Evlilik ve iş hayatında, sosyal hayatta fiziksel cazibenin kolaylaştırıcı rolüne duyulan inançla, kadınların fiziklerini değiştirmeye zorlayışları çılgınlık boyutlarına ulaşmıştır. Uygur ülkelerde estetik ameliyat kurbanı kadınların sayısı büyük rakamlarla ifade edilmektedir.³⁷ Vücudunu bir manken vücuduna, yüzünü bir manken yüzüne benzetemeyen, ya da modaya uygun giyinemeyen sayısız genç kız hayata küsmektedir.

Büyük düşünür ve devlet adamı Ali İzzetbegoviç modern çağdaki kadının durumunu şu cümlelerle ifade etmektedir: “Uygarlık, kadını hayranlık veya kullanım

---

³⁵ Aktaş, a.g.e., s. 33.

³⁶ Cihan Aktaş, *Bacıdan Bayana*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001, s. 121.

³⁷ Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliği*, s. 129 – 130.

nesnesi yapmış, fakat takdir ve saygıya layık tek şey olan şahsiyetini ondan almıştır. Bu durumla her gün biraz daha fazla karşılaşırız. Fakat bilhassa çeşitli “miss”lerin seçimlerinde ve manken veya fotomodel gibi kadınlara mahsus mesleklerde bu keyfiyet apaçık ortaya çıkmaktadır. Burada kadın artık insan denilen şahsiyet değildir. Olsa olsa “güzel hayvan”dan biraz daha fazladır. Uygarlık bilhassa anneliği küçük düşürmüştür. Satış, mankenlik, mürebbiyelik, sekreterlik, temizlik işleri gibi meslekleri annelik vazifesine tercih etmiş, anneliği kölelik ilan ederek kadına ondan kurtulmayı vaat etmiştir.”³⁸ Kadının kamusal alana çekilmesiyle birlikte ailenin işlevi kamuya yüklenmiş, kamu alanında da bu işlevleri yürüten kurumlarda daha çok kadınlar çalıştığı halde kamusal alanın kadınsılaşmasını sağlayamamıştır. Kadın kamusal hayatta çoğunlukla, özel hayatta onun için tasarlanan işlevleriyle; sekreter, manken, garson, hemşire, çocuk bakıcısı olarak yer almaktadır.

Bir zamanlar kadının güzelliği, iyi bir evlilik yapması için bir garanti anlamına geliyordu. Şimdi ise iş hayatındaki başarısının garantisi gibi görülmektedir. Güzellik, temelde görünümü ile ilgili olmayan, fakat kadının hayat tarzı için çeşitli reçeteler sunan bir mit olarak kadın suçluluğunu sömüren bir güçtür. “Çirkin kadın yoktur, güzel olmayı bilmeyen kadın vardır” ifadesi de bu doğrultuda pek masum bir ifade sayılmaz.

Top modellerin ilahlaştırılmasıyla birlikte ortaya çıkan güzellik anlayışı, kadınlar üzerinde baskı kurmakta ve bu baskı, aynı zamanda bir görev, sosyal gelişme, mutluluk anahtarı, sınıfsal gösterge halini almış durumdadır. Fitness center, estetik ameliyat gibi bir çeşit 21. yüzyıl işkencesiyle kadınlar, toplama kamplarındaki esirlere benzemektedirler. Kadının zayıf, aç ve hasta dolaşması neredeyse kamusal alana bir şekilde katılmaktaki ısrarının diyetidir. Kadınlar bu yoran, yıpratıcı, aşındırıcı sürece sanki dinsel bir adanmayla, kendilerini gerçekleştirmekte oldukları bir inançla dayanabilirler. Güzellik bir din, güzelleşme ritüelleri de dinsel ritüeller gibi algılanır olmuştur. Modern kadın, “bedenim benimdir” sloganından yola çıkmaktadır. Ancak bedeninin moda, pazarlama, tanıtım, reklâm, pornografi sektörlerinin bir aracı olmasına engel olmadığı gibi, karşı çıkmanın gerekçelerinden de yoksunlaşmaktadır. Bu arada çıplaklık ve giyinikliğin anlamları da çarpıtılmaktadır.³⁹ Çıplak, artık giyinik ve örtülü olmayan değil, günün modasına uygun giyinmeyen ve makyaj yapmayan biri olarak gösterilmektedir.

---

³⁸ Ali İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, Çev: Salih Şaban, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992, s. 271 – 272.

³⁹ Aktaş, *Bacıdan Bayana*, s. 94 – 97.

Batı modernizminin eşitlik ilkesi ve görünürlük ilkesi kadın bedenine de nüfuz etmiştir ve zamana ve yaşlanmaya karşı işleyerek yaş hiyerarşilerini kırmaktadır. Yaşlar üstü “genç” estetik, giyimde olsun, yaşam biçiminde olsun, kendini hissettirmektedir. Spor ve dar giyim modası, yer çekimine karşı durmak isteyen, adaleli, esnek yapılı bedenlerin dışı vurum biçimi olmuştur. Gövde dünyevileştikçe, insan denetimi altına girmekte, “şimdiki” zamana sınıksız sarılmaktadır.⁴⁰ Geçen zamana rağmen daima genç ve güzel görünme isteği ile adeta ölümsüzlük amaçlanmaktadır.

Modernleşme ile kadın bedeni, kamusal bir mala dönüşmüştür. Batılı Hıristiyan kültürlerinde kadın toplum hayatına öncelikle bedeniyle girer. Bu durum önce imgesel düzeyde ortaya çıkmış, böylece kadın bedeninin üzerindeki somut güç, yerini imgesel güce bırakmıştır. Kadının ve bedeninin kamusal alana girişi, özellikle popüler kültürde, eğlence sektöründe ve reklâmlarda cinsel anlamlarla dolu olarak temsil edilir.

2.1.1. Çalışma Hayatı ve Kadın

Sanayi Devriminden önce işyeri ile ev çoğu zaman iç içeydi. Örneğin çiftçi bir aile için işler aile içinde hiyerarşik olarak paylaşıldı ve bu durum pek çok meslek dalı için geçerliydi. Evlerin altı ya da bir kısmı atölye olarak tahsis edilir ve genellikle “dışarıda çalışmak” erkekler için dahi söz konusu olmazdı. Ancak sanayinin gelişmesiyle birlikte işyeri ile evin birbirinden ayrılmasından sonra bu iş bölümü de farklı şekillerde yapılmayı gerektirdi. Erkekler gibi kadınlar da ev dışında meşgaleler edinmeye başladılar.

Çağcıl sanayinin gelişmesinden önce kadınlar eve ait değerlerle ilişkilendirilirdiler. “Kadının yeri evidir” düşüncesine rağmen bu durum, toplumun farklı seviyelerindeki kadınlar için farklı etkiler doğurmuştur. En büyük sıkıntıyı ise hem ev işleriyle uğraşıp hem de kocalarının kazançlarını desteklemek üzere sanayi işlerinde çalışan kadınlar çekmiştir. “Kadının yeri evidir” düşüncesi uyarınca aktif çalışma hayatına katılmayan birçok evli kadın, ev işlerine ayırdıkları zaman eşlerinin çalıştığı saatlerden çok daha fazla olsa bile “ev hanımı” ve buna bağlı olarak

---

⁴⁰ Nilüfer Göle, a.g.e., s. 134.

“çalışmayan insan” şeklinde kabul görmektedir.⁴¹ Bununla beraber günümüzde öncesine kıyasla pek çok kadın ücretli işlerde çalışmakta; fakat oransız bir şekilde düşük ücretli işlerde yoğunlaşmaktadırlar.

Kapitalizm, henüz başlangıç aşamasında, kadınları da çocuklar gibi ucuz ve yedek işçi olarak telakki etmiştir. Avrupa’da kapitalizmin başlangıcından bu yana kadının üretkenliği ve çalışması “dışarıda çalışmak” olarak anlaşılmaya başlanmış, bu anlamda kadının evindeki işgücü, üretkenliği önemsiz hale gelmiştir. Bu durum, annelik ve ev kadınlığının birer angarya olarak görülmesine neden olmuştur. Kadının evindeki üretkenliği, evin erkeğinden başlayarak aile bireylerinin de bu üretkenliğe bakışlarındaki aldırışsızlığın, değer bilmezliğin büyük etkisiyle “gizli işsizlik” şeklinde nitelendirilmektedir. Dışarıda çalışmaya sevk edilen kadınlar için ise ulaşım, eşit olmayan ücret, uygun olmayan çalışma ortamları, çocuklarını nereye bırakacağı sorunu, sigorta ve benzeri bir yığın problem hala vardır. Sonuç olarak bugün için kadınların “dışarıda” çalışması, onların yetenekleri, emekleri ve çabalarıyla ortaya konan bir üreticilikten hala büyük ölçüde uzak tutulmaktadır. Kadınlar, çalışma hayatında genellikle reklâm, basın, sinema ve yayıncılık gibi alanlarda ticari hesapların belirlediği gibi cinsellikleriyle ön plana çıkarılmakta; bunun dışında varlıkları ya kapitalist sistemin işlerliğinde ucuz işçi ya da bu sistemin hedeflediği doyumsuz bir tüketici kitlesi halinde hesaba katılmaktadır.⁴² Bu durumun bir sonucu olarak özellikle feminist kesimin sıkça dillendirdiği “kadın isterse her şeyi yapar” düşüncesi gelişmektedir.

Eski Sovyet Cumhuriyetlerinde bütün çalışanların yarısından fazla olsalar bile denetleyici görevlerde bulunan kadınların oranı yedide bir oranında kalmıştır. Batı dünyasında iş gücünün %40’ını kadınlar oluşturduğu halde çalıştıkları şirketler bu kadınların pek azını üst görevlere atamaktadır. Avrupa ve ABD’de şirketlerin yönetim kurulu üyelerinin yalnız %2’si kadınların elindedir. Büyük şirketlerin başındaki kadınlar da bu görevlere gelmekte engellerle karşılaşmakta ve kadınlar erkeklere göre üçte bir oranında daha az ücret almaktadır. Batılı kapitalist ekonomilerin tümünde kadınlar, ikincil iş gücünün temel ögesini oluşturmaktadırlar. Çalışma şartları açısından da kadınlar pek rahat değildir, erkeklere göre daha kolay işten çıkarılabilir ve pek çok kadın iş yerinde cinsel tacize uğramaktadır.⁴³ Neticede kadın belki toplum içinde,

---

⁴¹ Anthony Giddens, *Sosyoloji*, Çev: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara, 2000, s. 339-355.

⁴² Cihan Aktaş, *Tesettür ve Toplum*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992, s. 121 – 122.

⁴³ Aktaş, *Mahremiyetin Tükeneşi*, s. 33 – 34.

çalışıyor konumundadır ama yalnız, tecrit edilmiş, yerini tespit edememiş, güvenlikten yoksun ve tedirgin bir ruh haliyle yaşamaktadır.

Kadınların çalışma hayatında ucuz işçi olarak istihdam edilişlerinin yanı sıra bir de çeşitli iş kollarında gittikçe artış gösteren bir kabulle vitrin malzemesi olarak tutuldukları görülmektedir. Bu tür iş yerlerinde kadının daha şık giyimli, makyajlı, albenili olmaları beklenmekte, her zaman canlı, neşeli, çekici ve modaaya uygun giyimli olması istenmektedir.

Şartların şimdilerde büyük ölçüde kadınlara “hayat kavgasını” neredeyse didişir gibi çalışarak hayatlarını kazanmayı dayattığını görmezden gelmek zordur. Kadınlar iş hayatında, kamusal alanda yükselmek için erkek değerlerini benimsedikçe toplumdaki kadın değerleri zayıflamaktadır. İnsanı bencil ve duyarsız, toplumsal meselelere ilgisiz, kayıtsız, donuk kılan bir mekanizmanın oluşumunda, kadınların aile kurumuyla ilişkilerindeki değişimin rolü büyüktür.⁴⁴ Örneğin çok küçük yaşlardan itibaren yeterince anne ilgisi görememek, duygusal duyarlılığı zayıf bireyler yetişmesinde etkili olmaktadır.

Çalışan kadınların sorunlarının ilk defa topluma arz ediliş 1857 yılında Newyork’lu kadın işçilerin topluca genel greve gitmeleri ile olmuştur. Ardından 8 Mart 1910 yılında Clara Zetkin önderliğinde dünya kadınlarının sorunları konusunda ilk ve etkili girişim yapılmıştır. O zamandan beri de kadın çalışanlar konusunda pek de iç açıcı yol alınmadığı görülmektedir. Kadınlar hala ucuz ve sessiz emek gücü olarak görülmektedir. Ülkemize gelecek olursak; Türkiye, 1985’te Birleşmiş Milletler tarafından imzaya açılan kadınlara karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi sözleşmesine imza atmasına rağmen, yapılan araştırmalar kadınların çalışma hayatında karşılaştığı sorunların cinsiyete dayalı ayrımcılıktan kaynaklandığını göstermektedir.⁴⁵ Modernizmin getirdiği karmaşık ilişkiler kimlikleri zorlarken, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de kadın, salt cinselliğiyle ön plana çıkarılmaya çalışılmakta, bunun için de medya birincil yol olarak kullanılmaktadır.

---

⁴⁴ Aktaş, a.g.e., s. 20.

⁴⁵ Yusuf Engin, *Çalışma Hayatı ve Kadın*, Hak-ış Yayınları, İstanbul, 1998, s. 18 – 20.

2.1.2. Şiddet ve Kadın

Şiddet, özellikle kadına uygulanan şiddet ve bunun sonucunda kadının bu duruma son vermek için yine şiddete başvurması, modern toplumdaki önemli problemlerin bir diğeridir. Şiddet gördükleri için kocalarını öldüren kadınların sayısındaki artış, modern toplumda şiddetin ulaştığı boyutlardan biridir. Dayağın yıldırıldığı, canından bezdirdiği kadın, karşısında çaresiz kaldığı şiddeti beklenmedik bir şekilde cinayetle noktalamaktadır. Şiddet gören kadın, boşanmak yerine hapse girmeyi yeğlemektedir. Çünkü boşanmak yalnız, sahipsiz ve özgüvenden yoksun kadın için namusuna yönelik tehditlerin dayatacağı, namussuz, ahlaksız, iffetsiz gibi suçlamalarla karşılaşacağı belirsiz bir sürecin başlangıcı demek olacaktır. Boşanmayan, aileleri tarafından sahip çıkılmayan kendi ayakları üzerinde duramayan kadınlar ani bir cinnetle ve çılgınca fikirlerle cinayete yönelmektedirler. Kırsal kesim kökenli kadınların kentlerdeki var olma mücadelesindeki trajediler de cinayetler üretmektedir.

Kadın suçluluğu, kriminolojinin en önemli konularından biridir. Kadın suçluluğu incelendiğinde kadınların özellikle adam öldürme ve adam yaralama gibi suçları büyük çoğunlukla kendilerini korumak amacı ile işledikleri görülmektedir. Bu tür suçlar, çoğunlukla kötü muamele gören ya da dayak yiyen kadınlarda aniden görülen şiddetli bir tepki sonucu ortaya çıkmakta ve önceden planlanmış bir nitelik taşımamaktadır. Bu suçlarda aile içi şiddet kullandıkları konusunda kanıtlar varsa da, kadına karşı şiddet çok önemli bir problemdir.⁴⁶ Çünkü genel olarak kadının kocasına karşı kendini savunmak ve dayaktan kaçmak amacı ile şiddet kullanması söz konusudur.

Batı'da kadın örgütleri dayak sorununa daha gerçekçi yaklaşmaktadırlar. Türkiye'de ise uzun zaman kadınlarla ilgili sorunların açıklanışında ve yorumunda başat olan devlet feminizmi anlayışı, kadınların ezilmişliğini dine bağlamıştır. Bu yüzden de kadınlara yönelik şiddet, dinin hükümlerinin etkisiyle açıklama tavrı, yakın zamana kadar geçerliydi ve belli çevrelerde hala geçerliliğini korumaktadır. Bu çözümlemenin yanlışlığı, bilinçli dindarları ve sağlıklı dini kaynakları değil de, kaba kuvvete başvurmaya müsait feodal bir anlayışa sahip çevrelerin dini ve geleneksel anlayışlarını referans kabul etmiş olmasındadır. Türkiye'de Batıcı aydınlar arasında yakın zamana kadar koca dayağını sanayileşmemiş, doğulu ve özellikle de Müslüman toplumların bir âdeti sayma eğilimi vardı ve bu eğilim herhangi bir bilimsel araştırmaya ve istatistiksel

⁴⁶ İbrahim Balcıoğlu, www.kriminoloji.com, 20.02.2005.

verilere dayalı değildir. Sadece modern Batı uygarlığına dönük hayranlığın ve buna bağlı olarak doğulu ve Müslüman toplumlara, kültürlere yönelik hor görülme, dışlayıcı yaklaşımların bir oluşumdur. Sonra Batılı feminist akımlardan yükselen şikâyetler, Batı ülkelerinde kadınların acımasızca dövüldüğü gerçeğini kamuoyunun bilgisine sunmuştur.⁴⁷ Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) araştırmasına göre, dünya genelinde her altı kadından biri aile içi şiddete maruz kalmaktadır.⁴⁸

Türkiye’de de karısına dayak atan erkeklerin genellikle kültürlü ve iş sahibi olduğu öne sürülmektedir. “Hiçbir kadını, hiçbir koca, hiçbir şekilde dövemez” gibi sloganlarla yola çıkan feministler, dayanın işkence olduğunu ve işkenceye karşı olduğunu söyleyen erkeklerin bile karılarını dövmekte beis görmediklerini açıklamaktadırlar. İstanbul Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı üyesi Canan Arın, bu tür erkekleri şöyle tarif ediyor: “Bu erkekler ev dışında yumuşak ve sempatik gözükürler. Bize başvuran ve dövüldüklerini söyleyen kadınların eşleri işyerinde sessiz ama evde canavar kesilen tiplerdir. Bunu yaptığımız araştırma sonunda belirledik.”⁴⁹ Bu sorun Amerika gibi ülkeler için daha fazla geçerlidir. ABD’li feminist Prof. Tema Kaplan, ABD’de kadın nüfusun %50’ye yakınının kocalardan ve erkeklerden dayak yediğini belirtirken, kadın döven erkeklerin sosyal portresini de şöyle çiziyor: “Genel kanı budur, yoksul ve cahil erkekler eşlerini döver diye düşünülür. Ancak yapılan araştırmalar bunun aksini gösteriyor. Karısını dövmeye başı çekenler üniversite eğitimi görmüş, belli bir düzeye ulaşmış varlıklı aile mensuplarıdır. Mesleklere göre yapılan araştırmalarda ise doktorlar ve cerrahlar ön sıradadır. Onları avukatlar ve şirketlerin üst düzey yöneticileri izlemektedir.”⁵⁰

İçişleri Bakanlığı ile BM Nüfus Fonu Türkiye Temsilciliği tarafından gerçekleştirilen "Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı" kapsamında bir kamuoyu araştırması yapılmıştır. İzmir, Van, Şanlıurfa, Trabzon, Kars ve Nevşehir’de 3 bin 1 kişi ile görüşülerek yapılan araştırmada şiddet konusu, töre cinayetleri ile gündelik yaşamda ve ailede şiddet başlıklarıyla ele alınmıştır. Buna göre, Şanlıurfa örneğinde yer alanlar dışındaki tüm kadınların, töre cinayetlerini yüzde 90’ı geçen oranlarda insanlık suçu olarak niteledikleri, bununla beraber Şanlıurfa’da erkeklerin yüzde 61’inin ve kadınların yüzde 73’ünün bu değerlendirmeye katıldığı belirtilmiştir. Yine Şanlıurfa’da kadınların yüzde

⁴⁷ Aktaş, a.g.e., s. 80.

⁴⁸ www.cnnturk.com, 24.11.2005.

⁴⁹ Milliyet Gazetesi, 22 Mart 1992.

⁵⁰ Milliyet Gazetesi, 5 Ağustos 1990.

26,8'inin ve erkeklerin yüzde 30,5'inin törenin gereği olan cezayı onayladıkları belirlenirken, Van'da onaylama oranlarının kadınlar arasında yüzde 13,5 ve erkekler arasında yüzde 23,1'e kadar ulaştığı kaydedilmiştir. Araştırmada, şiddetin aile içinde ve gündelik yaşamda yaygın bir biçimde görüldüğü saptanmıştır. Araştırmaya katılan kadınların yaklaşık beşte biri şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir. İzmir'de şiddete maruz kalan kadınların yüzde 60'ı, Şanlıurfa'da ise yüzde 85'i kocalarının kendilerine şiddet uyguladığını belirtmiştir. Kadına şiddet uygulayanların sırasıyla eşi (% 73), anne-babası (% 27) ve ağabey ile kardeşleri (% 8,5) olduğu belirlenen araştırmada, kadınların beşte dördünün sığınma evi açılmasını gerekli ve önemli gördüğü aktarılmıştır.⁵¹

Kadın ve erkek arasında ne olursa olsun, erkeğin kaba kuvvetini hiçbir şekilde kullanmaması gerektiği savunulabilir. Ancak sadece erkek değil; kadın da aile içi tartışmaların ölçüsünün artması durumunda kaba kuvvetini kullanma eğilimine sahiptir. Tabiatıyla fiziksel açıdan güçlü olan erkektir; bu yüzden de tartışmaların fiziksel çekişmelere döndüğü aşamada incinecek olan daha ziyade kadın olmaktadır.

İnsan onurunun kırılması İslam'ın karşı olduğu bir şeydir. Ancak İslam gerçekçi bir dindir ve bir tartışmada kadın tarafından onur kırıcı sözlere muhatap olan erkeğin muhtemel cevaplarını göz önünde bulundurmaktadır. İslam'ın ruhsatı sadece bu alana münhasır ve erkeği sınırlamaya yöneliktir. İşte Nisa Suresi 34. ayette mealen; *"...İyi kadınlar gönülden boyun eğenler ve Allah'ın korunmasını emrettiğini, kocasının bulunmadığı zaman da koruyandır. Serkeşlik etmelerinden endişelendiğiniz kadınlara öğüt verin, yataklarında onları yalnız bırakın, nihayet dövün. Size itaat ediyorlarsa, aleyhlerine bir yol aramayın."* Buyrulması bu sınırlamayı ifade etmektedir. Yazık ki günümüzde İslam dünyasında bu sorunun çözümü yönünde çok olumlu adımlar atıldığını söylemek zordur.

---

⁵¹ www.sosyalhizmetuzmani.org, 23.09.2006.

2.1.3. Moda ve Kadın

Sosyolojik olarak kılık kıyafet insanların bir guruba aidiyetlerinin sembolü olarak değerlendirilmektedir. İnsanın duygularını, mevkiini, kabilesini, cinsiyetini, yöresini, milletini, medeniyetini temsil eden, ortaya koyan önemli bir semboldür. İnsan giyiminde inanç, iklim, medeniyet, gelenek ve göreneğin önemli etkileri vardır. Kıyafetin değişimine bakarak ferdin veya toplumun düşünce yapısının, inancının değişimi incelenebilir. Kıyafetin değişimine etki eden en temel parametre ise dini inançtır. Bununla beraber toplumların birbirini karşılıklı etkilemesi, özellikle mağlup toplumların galip toplumları taklidi, içinde yaşanan toplumun örf, adet, gelenek ve görenekleri, sanayileşme, kapitalizm ve moda hareketleri kıyafet üzerinde son derece etkilidir.

Kıyafet insanın “ilk evi”dir ve bu yüzden insanoğlu giyinmek, dolayısıyla örtünme ihtiyacı duymaktadır. Kapitalizm Batı’da ortaya çıktığı andan itibaren örtünme ile sorun yaşamıştır. Örtünün getirdiği sadelik, kapitalizmin tüketim mantığına tersti ve bu yüzden kısa süre sonra kapitalizm, örtünmeye savaş açmış ve ardından kısa zamanda Batı’da özellikle kozmetik ve tekstil sanayi kadın üzerinde moda hareketi ile baskı kurmuştur. Bu akımın sonunda kadın tenden ibaret bir teşhir ve tüketim aracı haline gelmiştir.

Moda, toplumun bireyleri şekillendirme araçlarından biridir. Medeniyetin unsurlarındandır, dinamikdir. Kısa sürelidir, ama örf ve adetlere intikal ederek devamlı bir şekil kazanabilir. Sosyal değişmeyi hızlandırır. Modaya uymayan fert, sonunda uymak zorunda kalır ve çoğu zaman bu mağlubiyetten bir memnuniyet duyar. Moda denince bugün akla giyim kuşam gelmektedir. Oysa moda hayatın bütününe kapsamaktadır.⁵²

Modern insan, kimliğini en ziyade imaj yoluyla oluşturmaktadır. İmajlar, tüketim toplumunun satın alınabilir nesnelere olarak imaj-maker’lar tarafından sunulur. Modern insan, karşısındakinin önce nazarında, sonra zihninde iz bırakabilmek için kendi bedenini tekrar tekrar yeniden inşa etme yoluna gitmektedir.⁵³ Moda, kadını bacı olarak istemez; nine, teyze diye de isimlendirmez. Moda nezdinde bütün kadınlar aynı yaştaymış gibidir ve kadınlar açısından bu aldatmacada çekici bir yan vardır. Kuşkusuz

⁵² Ümit Meriç Yazan, *Türkiye Kanatlarınızın Altında*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 31 – 36.

⁵³ Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, *İmaj ve Takva*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003, s. 13.

pek çok kadın diyet ve estetik ameliyatlardan daha çok, modanın kusurları kapatma yeteneğine güvenir.

Moda, cinsten çok yaşı önemser, kadınların genç oluşu ön plana çıkarılırken “henüz genç, her zaman genç” gibi ifadelere başvurulur. Giyilen giysi sayesinde sanki hiç yaşlanılmaz. Modanın adlandırmalarının şemsiyesi altında, kimliğe ilişkin sorular ertelenir. Tek bir varlıkta kişileri çoğaltmak modanın güç belirtisidir. Bütün bu nedenlerle modanın ‘kişi’ si hem imkânsızdır, hem de eksiksiz biçimde bilinir. Modanın alanı, cinsellikle mayınlanmış bir alandır. Estetik, dinden koparken, beden de sekülerleşmiştir. Sekülerleşmeyle birlikte görüntüye, imgeye, dönüştürülen gövde olarak “suret”, bir tür tüketim malı olarak, bir ölümsüzlük rüyası şeklinde kurulmaktadır. Herkesin en büyük kaygısına dönüşen zayıflama isteği ise bedeni düşsel bir gençlikte tutma isteğini yansıtır.⁵⁴ Bu durum aslında ölümsüzlük isteğinin bir göstergesidir.

Modern dünyada kadın, verdiği zevk oranında değer taşır. Artık kadın ilahi bir emanet ve insanı oluşturan iki temel parçadan biri olmaktan çıkmış ve yalnızca bir “beden” haline gelmiştir. Taşdığı değer, bedeninin değeri kadar olmuştur. Böyle bir toplumda kadının tüm varlığı görülmekte ve alıcının gözü ile değerlendirilmektedir. Kadın sadece deri, erkekse sadece gözdür. İnsanın yalnızca beden, yüz ve gözden ibaret olduğu bir kültürde elbise, vücudu örtmekte değil, tersine teşhir etmekte kullanılan bir araçtır. Kadın için bir sığınak değil, ikinci bir deridir.⁵⁵

Resim, müzik, sinema, tiyatro, gazete, dergi ve posterlerin yanı sıra son yıllarda hızla yaygınlık kazanan internet de kadını sürekli pazara sürmektedir. Sermayesi aynı olan iki önemli endüstri kolu vardır ki, bunlardan biri tekstil, diğeri ise kozmetik endüstrisidir. Eğer kadın beden ve gözlerle değerlendirilen bir varlık olmaktan çıkarsa ve gerçek hüviyetine kavuşturulursa bu endüstri kolları da sekteye uğrayacaktır.

---

⁵⁴ Aktaş, *Bacıdan Bayana*, 74, 93.

⁵⁵ Yazan, a.g.e., 28 – 29.

2.1.4. Modernizm ve Müslüman Türk Kadını

Türkiye’de yıllardır süre gelen, kadının toplumsal konumunun değişimiyle ilgili tartışmaların temelini Tanzimat Fermanının ilanına kadar götürmek mümkündür. 1839 yılında Tanzimat’ın ilanı ile başlayan idari, siyasi değişim tabii olarak zihniyette de kendisini göstermiş ve Tanzimat-ı Hayriye Fermanında kadınlar için doğrudan hükümler olmasa da, kadın bu dönemden itibaren dış dünyaya açılmaya başlamıştır.

Osmanlı Devletinin son birkaç yüzyılında yaşanan siyasal ve ardından toplumsal değişimlerin merkezinde, kadınla ilgili tartışmalar yer almıştır. Zira 20. yüzyılın modernleşme ve uluslaşma hareketleri, toplumsal projelerini kadınların modernleşmesi, özgürleşmesi kanalıyla ve kadın bedeni üzerinden ifade etmişlerdir. Zaten kadınların toplumsal bir kategori olarak inşası da bu döneme rastlar. Bu dönemden itibaren, bütün radikal toplumsal dönüşüm noktalarında kadın hakları ile ilgili programlar, özel bir önem kazanmıştır. Meşrutiyetten sonra, seçkin kadınların Batı’dan gelen modern yaşam tarzı ve modern akımlardan çağdaşları olan erkekler gibi etkilenmeleri ve bu yeni durum karşısında nasıl tavır alacakları tartışılmıştır. Bu dönemde İslam, hala bir üst referans sistemi olarak varlığını muhafaza etmektedir. Cumhuriyetin getirdiği en önemli değişiklik, diğer alanlarda olduğu gibi kadınlarla ilgili meselelerde de İslam’ın bir referans sistemi olmaktan çıkarılması olmuştur.⁵⁶

Osmanlı toplumunda, kurulu düzenin en belirleyici esası olan İslam dini adına getirilen yasaklar veya izinler sosyal hayatın da tarzını belirlemekteydi. Bu düzen içerisinde kadının yer aldığı platform, erkeklerin onlara yüklediği rollerle de adeta sınırlanmıştı. Sosyal hayatta kadının rolü üzerine söz söylemek baştan beri netameli bir konu olduğu için, erkeklerin kadın hayatına dair söyleyecekleri, genellikle dinin izin verdiği sınırlar içinde söz konusu olabilmıştır. Farklı sosyal sınıflara mensup kadınların, farklı eğitim maceraları da en çok bu döneme has bir özellik olarak göze çarpmaktadır. Orta sosyo-kültürel sınıfın kızları için Sıbyan Mektepleri, Rüştiyeler (1859), Kız Sanayi Mektebi (1865) ve Darü’l Muallimat (1870) açılırken, üst sosyo-kültürel sınıfa mensup kızların özel hocalardan aldıkları derslere, -tercihen- Fransızca ve buna ilave olarak da bir Batı enstrümanını iyi çalabilecek seviyede müzik eğitimi eklenmiştir. Sultan Abdülmecit’in bizzat kızlarına piyano öğretmek isteği, kadındaki değişim isteğinin

---

⁵⁶ Nazife Şişman, “Türkiye’de Çağdaş Kadınların İslamcı Kadın Algısı”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadının Tarihi Dönüşümü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000, s. 116.

devlet eliyle de desteklenmesi manasına gelmektedir ki, bu yeni eğitim saraydan, paşa konakları ve zengin evlerinden başlayarak dalga dalga toplumun geri kalan kısmına da yayılmakta gecikmemiştir.⁵⁷

Modernleşmeyle paralel olarak kadının değişimi de bir gereklilik olarak görülmüştür. Çünkü geleneksel kadının yeniliğe karşı koyan tavrı, modernleşmenin toplumsal alandaki başarısını önlemektedir. Değişimin toplum hayatının dönüştürülmesi eylemi olması ise “eğitim”in yaygınlaştırılmasıyla mümkün olacaktır. 1869’dan itibaren Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’yle kızların eğitimi zorunlu hale getirilmiştir. 1870’lerden itibaren Müslüman kızlar için pratik ve genel eğitim veren okullar açılmıştır. 1911’de kızlar liselere, 1916’da üniversiteye gitmeye başlar.⁵⁸

Kızların ve kadınların eğitilmesinin gerekliliği, II. Meşrutiyet döneminden itibaren tartışılmaya başlanmış, kız çocuklarının eğitilmesinde dinin herhangi bir yasaklayıcı hükmünün olmadığı konusunda genel bir kanaat oluşmuştur. Ancak sosyo-ekonomik şartlardan kaynaklanan “kız çocuklarını okula göndermeme/gönderememe” olgusu, özellikle Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde halen devam etmektedir. II. Meşrutiyet döneminde yapılan tartışmalarda İslamcılar, kız çocuklarının okumasının sınırlandırılması için; evliliğe uzak durmaya sebep olması, erkek ve kadın arasındaki rolleri değiştirmesi veya annelik duygularından uzaklaştırması gibi gerekçeler öne sürmüşlerdir.⁵⁹

Osmanlı Batılılaşmasının en problemlili alanı “kadın”dır. Geleneksel dönemin sınırlı hayat anlayışıyla hayatını sürdüren kadının, Batılılaşmayla birlikte birden bire toplumsal alanda görünür olması hem kadın, hem erkek, hem de siyasi yapı açısından birçok problemin yaşanmasına neden olmuştur. Toplum hayatında kadının “özgürlük” talebiyle de ilişkilendirilen bu yenilikler, kadında geri dönülmez değişmelerin, farklılaşmaların meydana gelmesine neden olmuştur. Herkese mecburi tutulan temel eğitim de, genç kuşakların Batılılaşmaya katılımını sağlamış ve dolayısıyla geleceğin şekillenmesi açısından gelenekten farklı; yeri geldiğinde hilafına bir alt yapı oluşturmuştur. Sosyal hayatın Batılı normlara göre yeniden belirlenmesi öncelikle “şehir” eksenli bir değişimdir. Dolayısıyla Batılılaşan kadın da şehirli kadındır.

---

⁵⁷ Ayşenur Kurtoğlu, “Osmanlı Dönemi İlk Kadın Yayınında Dinin Yer Alış Biçimleri”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadının Tarihi Dönüşümü*, s. 21 – 23.

⁵⁸ Nevin Meriç, “Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadının Tarihi Dönüşümü*, s. 59 – 60.

⁵⁹ Fatma Karabıyık Barbarosoğlu, *Şov ve Mahrem*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006, s. 43 – 44.

Tanzimat sonrası modernleşme sürecinde ailede meydana gelen değişimin temelinde, toplum hayatındaki yeni “kadın” algılayışları vardır.⁶⁰

Tanzimat’la kabul edilen Batılılaşma, saray ve üst tabaka aileleri tarafından birebir taklit edilince, sosyal hayatta birçok gerginlikler yaşanmıştır. III. Selim ve II. Mahmut’un kız kardeşleri serbest davranışlarıyla toplumsal alanda dikkat çekerken, Abdülmecit’in de “beni karılarım ve kızlarım mahvetti” demesi, saray hanımlarının modernleşme sürecinde, geleneksel dönemden farklı olarak sosyal hayatta sergiledikleri değişim örneklerindedir. Avrupai hayat standartlarından olan, “ailede çocuk sayısının azlığı” toplum hayatında yaygınlaşınca 1838’de çocuk düşürmek yasaklanmıştır.⁶¹ Tanzimat ailesinin kabul ettiği normların toplum hayatında desteklenmesi, yeni yaşama biçimlerinin belirlediği farklı bir sosyal hayata geçişi göstermesi açısından önemlidir. Bu anlamda, Osmanlı modernleşmesinin ilk yıllarında yaşanan toplumsal gerginlikler, hem zihniyet farklılığının bireyin iç dünyasında meydana getirdiği olumsuzluklar, hem de birebir taklit düzeyinin toplum hayatına getirdiği farklılıktan kaynaklanmıştır. Batılılaşmanın yanlış ve tek boyutlu algılanması sosyal hayatı ciddi anlamda etkilerken, ortaya çıkan problemler toplumsal değişimin seyrinin ve ifadelendirilmesinin yeniden belirlenmesine neden olmuştur.

Batı tarzı yaşama biçimine karşı yapılan eleştiriler, I. ve II. Meşrutiyet sonrası süreçte milliyetçi fikirlerle de desteklenmiştir. İttihatçı dönemin ilk yıllarında milliyetçilikle uyum içindeki yeni bir aile yapısı, toplum hayatında öne çıkarılır. Geleneksel pederşahi aile yapısı yerine çekirdek aile gündeme gelir. Toplum hayatı geleneksel dönemden farklı olarak kadın özgürlüğünü de içeren; ittihatçıların deyişiyle, “yeni aile” ya da “milli aile”, “yeni hayat” anlayışının ana eksenlerini oluşturur. Bununla beraber, denilebilir ki; Tanzimat sonrasında öncelikle Osmanlı üst tabaka aileleri Batılılaşırken, Cumhuriyet modernleşmesi Batılılaşmayı bir toplumsal değişim projesi olarak kabul edip, “millilik” unsurunu da dikkate almıştır. Cumhuriyet modernleşmesi, Osmanlı modernleşmesinden farklı olarak sadece üst ve orta tabaka ailelerinin değişimini değil, geniş halk kitlelerinin “medeni”lik mücadelesini de

---

⁶⁰ Meriç, “Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadının Tarihi Dönüşümü*, s. 56.

⁶¹ Meriç, a.g.m., s. 54.

hedeflemektedir.⁶² Daha kapsamlı olması yönüyle Osmanlı modernleşmesinden farklıdır.

Osmanlıdan Cumhuriyete geçiş dönemini belirleyen II. Meşrutiyet yılları, Türk aile yapısında kadın-erkek ilişkileri bazında, ne denli bir zihniyet farklılaşması olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Cemiyetçilik girişimleri; kadın dergileri, kulüpleri, moda evleri her yönü ile bu döneme damgasını vurmuştur. Yine bu dönemde (1916) Şeyhülislam Hayri Efendinin verdiği fetva ile bütün Türk kadınlarına boşama hakkı tanınmış; 1917’de Hukuk-u Ali Kararnamesi, “kadın bigam olduğu takdirde”, birinci evliliğin kadının isteği üzerine sona erdirilmesi ön görülmüştür. Medeni Kanunun kabulü ve 1935 Soyadı Kanunu ile ailede laiklikleşme süreci hızlanmıştır. Böylece, geleneksel yörelerde bile gerontokratik (yaşlı hâkimiyeti) ilişkiler zayıflamış, karı koca eşitliğine dayalı ortama yönelinmiştir. Batılı normların iletişim ve eğitim süreciyle yayılması, kadın erkek eşitliğine dayalı ilişkiler sistemini daha da güçlendirmiştir. Ülkemizde feminizmin ortaya çıkışı bu birikimlerin bir sonucu olarak düşünülmelidir. Ancak ABD’de görüldüğü üzere, başlangıçta, bu akım taraftarlarının aşırı özgürlük, kürtaj ve eşcinsellik gibi seksüaliteye dayalı marjinal çizgileri izlemiş olmaları, günümüzde eleştiri konusu olmuştur. Batıdaki bu tarz özgürlük, cinselliğe evet demek şeklinde anlaşılmakta, bizde de hemen hemen Batının feminist kalıntıları aynı tarzda devam etmektedir.⁶³ Çoğu kez ailenin kutsallığı reddedilmekte, evlilik dışlanmakta, evliymiş gibi bir arada yaşamak özgürlük ve kişiliğin kazanılması olarak alkışlanmaktadır.

Osmanlı seçkinleri arasında, modernleşme hareketinin ilk zamanlarından beri kadınların özgürlüğe kavuşmalarını temel alan yayınlar görülür. Örneğin Tanzimat Fermanının yürürlüğe girmesinden yirmi sene sonra, Şinasi Şair Evlenmesi adlı eserinde önceden yapılmış evliliklerle alay etmeye başlamıştır.⁶⁴ Tanzimat sonrasında, gazete ve dergilerde Batıdaki gelişmelerin konu edinilmesi, batılı değerlerin ele alınması ve bu konuların eğitimli kadın nüfus tarafından okunması, toplumsal yapının değişmesini hızlandırmış, yaygınlaştırmıştır. Basında işlenen konular peçe, eğitim, çocuk yetiştirme, Avrupalı adetler ve modadır. Kadın, bu dönemde Batılılaşma çerçevesinde değişen davranışlar ve taleplerle; evlilik yaşının yükselmesi, eş seçiminde söz hakkı, boşanma hakları, çalışma talepleri gibi haklar öne sürerek, değişimin odak noktası olmuştur.

---

⁶² Meriç a.g.m., s. 54 – 59.

⁶³ Orhan Türkdoğan, *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2002, s. 639 – 640.

⁶⁴ Mardin, a.g.e., s. 31.

Kadının kamusal alanda yer almasını ve dolayısıyla kılık kıyafetinin örtünme açısından değişimini, dönemin toplumsal şartlarına ait zorunluluklar hızlandırılmıştır. I. Dünya Savaşı ile birlikte örtünme konusunda belli bir esnekliğin yaşandığı görülmektedir. Bu dönemde kadın, askere giden kocasının yerine geçerek, Türk-İslam toplumlarında erkeğin yüklediği “ailenin geçimini sağlamak” görevini üstlenmiştir. Kadının çalışma hayatına katılmasıyla, örtünün sorgulanmasının hızlanması da aynı döneme rastlar. Kamusal-kurumsal alanda kadının yer alması bir hak olarak kabul edilirken, işlerin ona uygun olması, bir başka ifadeyle iş konusunda seçicilik yapılması da önemle tavsiye edilmektedir. Devlet dairelerinde kadınlar memure olarak çalışmaya başlarlar. Dispanserlerde gönüllü hemşirelik yapıp gaziler için yardım kampanyalarına katılmak gibi faaliyetler de kadınlar için uygun işler arasındadır.⁶⁵ Bu ve benzeri durumlarla kamusal alanda yer almak zamanla kadının örtüsünün, çarşafın yerine başın etrafını saran ve ensesinde düğümlenen başörtüsü şeklinde bir değişim geçirmesine neden olmuştur. Cumhuriyetle çarşaf, pelerin ve mantoya dönüşmüştür.

Cumhuriyet dönemi modernleşme sürecinde yönetici elitin çevresinde bulunan kadınlar, Türk kadınının yeni prototipi olarak öne çıkarılmıştır. Yöneticiler, kadının kendi iradesi ve gücüyle toplumsal/siyasal yaşama katılmasını, kendisine bir yer edinmesini istemektedirler. Fakat yüzlerce yıl boyunca, toplumsal yaşam dışında bırakılan ve “mahrem” olarak kabul edilen kadının, birden bire sosyal ve siyasa yaşama çekilmesi pek de kolay değildir. Bu nedenle yöneticiler, dinin ve geleneklerin kadın üzerindeki baskısını, yukarıdan aşağıya ve kimi zaman zor kullanarak aşmaya çalışmışlardır. Bu değişim, dönemin koşulları içinde kadına yönelik geleneksel-dinsel bakış açısını sarsması ve siyasi erk-toplum ayrışmasını göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır.⁶⁶

Osmanlı kamusal alanı ile dini emir ve yasaklardan renk alan hukuku, tesettüre riayet etmeyen her türlü Müslüman kadın giyimi ile mücadele eden bir yapıya sahipti. Bu yapı, görünür alanda dini hükümlere riayet etmeyenlerin, “kötülüğün çoğalması”na neden olacakları endişesiyle, dinin yasakladığı her türlü eylemin engellendiği dönemlerde, sıkı bir şekilde korumuştur. Tanzimat sonrası sosyal hayatın her cephesinde görülen Batılılaşma ile birlikte, yeme-içme, adab-ı muaşeret, mobilya-dekorasyon, evlenme şekilleri ve eğitim sahasında, eskinin yanında ondan tamamen

---

⁶⁵ Meriç, a.g.m., s. 68 – 71.

⁶⁶ Meriç, a.g.m., s. 68 – 71.

farklı ve temel esprisi artık dinden olmayan bir anlayış ortaya çıktı. Bu anlayış ile kamusal alanda tesettüre riayet etmeyen ve etmek istemeyen kadın portreleri ilk olarak edebi kamuda yer aldı. Sosyal hayatta her şey batılılaşırken, özel alanda elit sınıfın kadınları başları açık olarak erkeklerle bir arada bulunmaya başladığı için, kamusal alanda da giyimün örtünme amaçlı olan çizgisi, sahibini “şık ve kültürlü” gösterecek kıyafete dönüştü. Avrupa modaları iç kıyafet olarak aynen takip edilirken, dış kıyafet olarak giyilmeye başlanan çarşaf, üst sınıfın kadınları arasında olabildiğince tayyöre benzetilerek kullanıldı. Cumhuriyet, kamusal alanı dini hükümlerden bertaraf edilmiş bir yapı içinde yeniden düzenlerken, yüzyıllardır başı hiç açık bulunmamış Müslüman kadına şapka giydirerek, çağdaş medeni milletler sınıfına yükseleceğini vurgulamıştır. Böylece tahsilli ve çağdaş kadınlar ile tahsilsiz ve geleneksel kadınlar şapka ve başörtüsü ile birbirinden ayrılmış oldu. Kamusal alanda bulunan kadınlar, dönemin modasına uygun bir şekilde şapka giyip üst kimliğini çağdaş kadın olarak sundu. Adab-ı muaşeret kitaplarında erkeklerin kapalı yerlerde şapkalarını çıkarmaları gerekirken, kadınların şapkayla durabileceklerine dair kurallar sıralandı. Dini değerleri muhafaza eden kadınların bir yerden bir yere gitmenin dışında kamusal alanda görünmemeyi tercih ettikleri dönemlerde çağdaş kadın kimliği şapka ile temsil edildi.⁶⁷

Kimliğin gözle görünür tezahürü olan giyim kuşam, belirttiğimiz gibi Tanzimat Fermanının bütün tabakalar arasında kıyafet eşitliği getirmesiyle birlikte bir kırılmaya uğrar. Bu eşitlik sonucunda Müslüman teba, gayri Müslim teba karşısındaki üstün statüsünü kaybeder. Sarık sarma, Müslüman teba için gayri Müslimlere karşı bir ayrıcalık iken, herkes için mecburi tutulan fes ile birlikte bu üstünlük ortadan kalkar. Halkın fese karşı hoşnutsuz olmasının temelinde de bu husus yatmaktadır. Tanzimat Fermanı erkekler için eşit statüde bir kıyafet birliği getirirken, Müslüman kadınlar ile gayri Müslim kadınların kıyafetlerinin farklılığının devam etmesi yolunda tedbirler sürdürülür ve bu konuda fermanlar çıkarılır. Osmanlı Devletinde, mecburi kıyafet değişiklikleri kadınların dışında yapılırken, kadın kıyafetlerinin değişmesi, özellikle Meşrutiyetten sonra kadınlar tarafından talep edilmiştir. Bu talebin temelinde değişen hayat üslubunu görmek gerekir. Zira sosyal hayatın her veçhesi Batılılaşırken, kadın kıyafetlerinin aynı kalmasını beklemek mümkün değildir. Üst tabaka kadınları, çarşaflarının içine Avrupai elbiseler giyerken, ilk defa Kadınlar Dünyası Dergisi yazarları, sosyal hayat içinde kadının yer alması talebinde bulunur ve bu talebe uygun olarak kıyafetin de değişmesini önerirler. Ne çarşaftan, ne de Avrupa modalarının elinde

⁶⁷ Barbarosoğlu, a.g.e., s. 132 – 133.

oyuncak haline gelişinden memnundurlar. “Milli kıyafetimizi bulmalıyız” derler ve bunun için yarışmalar düzenlemeyi düşünürler. Dönemin öne çıkan yazarlarından Halide Edip milli bir kıyafetin gerekliliği üzerinde dururken Cevdet Paşa’nın kızı Fatma Aliye tesettüre riayet edilmek kaydıyla yerine göre alafranga, yerine göre alaturka giyilebileceği görüşünü benimsemektedir.⁶⁸ Mustafa Kemal de kadınların kıyafetini değiştirmeyi düşünürken elit tabakanın bu değişiklikten yana olduğunu bilmektedir.

Kadın kıyafetlerinin modernleşmesi, Türkiye modernleşmesinin lokomotifi olarak seyretmeye başlar. Bu noktadan sonraki nesiller, sadece Cumhuriyet nesli modern kadınlarının karşılaştıkları dramatik ve trajik hikâyeleri içselleştirmiş olarak bilmektedir. Aynı dönemin “öteki” kadınlarının hikâyeleri; onların tesettüre riayet etmek isteyen halleri ise yok sayılmıştır. Cumhuriyet’in çağdaş kızlarının kamusal alanda “mesleğinde ilk ve başarılı kadınlar” olarak yer almasıyla birlikte; II. Meşrutiyet’in tesettüre uygun kıyafet ile çalışıp çalışmama tartışmaları sona erdiği gibi, tesettüre uygun fakat çarşafın dışında bir kıyafet modeli oluşturmak üzere başlayan arayışlar da geçerliliğini yitirmiştir. Zira yeni rejimin yeni kızları, başları açık olarak yol almıştır. Cumhuriyet ile birlikte, başörtüsü Türkiye’nin şehirlerinde ancak alt sınıfa ait bir giyim kuşam sembolü olarak görülür. Şehrin görüntüsü modern ve çağdaş olmalıdır. Bu sebeple köylü erkekler şehre inerken pantolon ve fötr şapka kiralarlar çünkü şehrin estetik zevki incinmemelidir.⁶⁹

Halk, ontolojik kimliğini din ile bütünleştirirken, aydınların pozitivist-ilerlemeci kimlikleri aydın-halk yabancılaşmasını belirginleştirir. İlerlemenin görünür kimliği Avrupai tarzda giyinmek olduğu için halk, kız çocuklarını uzun bir süre okula gönderme hususunda direnç gösterir. 1968 yılında, bütün dünyada gençlik hareketlerinin yaygınlaştığı sırada, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencisi Hatice Babacan okula başını örterek gelmeye başlar. Bu durum, dünyada gençlik hareketiyle gençlerin hürriyet arayışına denk gelen bir zamana rastlaması ve eğitimin en üst basamağındaki bir genç kızın kişisel tercihi olması sebebiyle, aydınların halkın dine yönelik inanç ve tutumlarını “cahillik” olarak yorumlamalarını geçersiz kılması yönüyle önemlidir.⁷⁰

Şunu da belirtmekte fayda vardır ki dini, hayatında önceleyen insanlar da kendi içinde henüz kadın olgusunu bir problem olmaktan çıkarabilmiş değildir. İslami kesimler, modernleşmeyle gelen birçok değişikliğin yol açtığı problemlere çözüm

⁶⁸ Barbarosoğlu, *İmaj ve Takva*, s. 91 – 93.

⁶⁹ Barbarosoğlu, *age.*, s. 93 – 95.

⁷⁰ Barbarosoğlu, *a.g.e.*, s. 91 – 95.

ararken, kadının geleneksel durumunun korunmasına, bu korunma tutumunun da bizzat kadının bireysel çabalarına yükletilmesine ilişkin efsanevi kaygılar kadar, kadının sessizliği ve dilsizliğinden de beslenmektedir. Müslümanlık kimliğine ilişkin sorgulama ve cezalar genellikle başörtülü kadına yönelmektedir. Başörtülü kadın, kamusal alanda bir iddia sahibi olmayı modernist bir tutum sayan (erkek) aydınların eleştirilerini ciddiye alarak, kadına has sayılan özel alanı yeniden çekici kılmanın yolları üzerine kafa yorarken, aynı aydınlar, kamusal alanda başörtülü kadınları doğrudan ilgilendiren konuları, hiç de İslami endişeleri olmayan kadınlarla tartışmaya devam etmektedirler.⁷¹

Kendini yetiştirmek için imkânsızlıklar içinde çareler araştıran Müslüman kadınlar, bu tutumlarıyla çoğu aydın tarafından “fonksiyonalist ve rasyonalist” niteliklerine bağlamak suretiyle modernist olarak adlandırılmışlardı. Oldukça şabloncu sayılabilecek bu yaklaşımla; Resulullah’a gelerek evliliğin mesuliyetleri üzerine sorular soran; Resul’ün açıklamaları üzerine bu mesuliyetleri yüklenemeyeceği için evlenmekten kaçındığını söyleyen sahabe kadını da modernist saymak gereklidir. Yahut deri işleme ve deri dikme sanatında usta olan Zeynep bintu Cahş’ın tasadduk etme amacıyla bu yoldan para kazanmayı sürdürmesi benzeri şekilde değerlendirilebilecektir. Buradaki mesele, zamana bakış açısındadır.

2.2. İSLAMDA KADIN

Kadın konusu, toplumsal dönüşümün bir parçası olması sebebiyle ayrıcalıklı bir konudur. Çünkü kadın, bir ucunda medeniyet projesi yatan tarihsel dönüşümün, diğer ucunda İslami toplumsal yapının en önemli mihenk taşıdır. Toplumun merkez değerlerinin üretilmesi kadar, temel yaşam alanlarının biçimlendirilmesi de kadının toplumdaki yerine bağlıdır. Yani Batı medeniyetiyle özdeş tutulmuş modern değerlere vücut verdiği gibi, özel mahrem alan ile dış kamusal alan arasındaki sınırların yeniden çizilmesi, kadının görünürlüğü ile mümkün olmaktadır.⁷²

---

⁷¹ Aktaş, a.g.e., s. 31 – 34.

⁷² Göle, a.g.e., s. 129.

Kadınlar, tarihi durumları açısından, genel olarak üç farklı aşamadan geçmişlerdir. Bazı aşamalarda kadınların tarihin oluşumuna dolaysız katılımları çeşitli yaptırımlarla engellenmiştir. Bu gibi durumlarda kadınlar evlerinde oturup yalnızca ev işlerinden sorumlu oldukları inancıyla zihinsel bir tembellik süreci yaşamışlardır. İnsani yeteneklerinin hiç biri; düşünebilmeleri, bilinç uyanıklıkları, toplumsal duyarlılıkları, özgürlük severlikleri, iradeleri, haksızlığı telin etmek istemeleri, seçme yetenekleri, sanat ve teknikteki ustalıkları hatta Allah için yaptıkları ibadetleri ve arifane eylemleri yeterince gelişmemiştir. Böyle durumlarda kadın, aile hayatı içinde tamamlayıcı bir araçtır. Kadınların geçtiği tarihsel aşamalardan birisi de, onların aile yaşantısını bütünüyle reddederek sadece toplumsal bir “birey” olmalarını istedikleri durumlardır. Bu gibi örneklerde kadınların ekonomik özgürlükleri ve kişisel bağımsızlıkları var gibi gözüktür. Ancak, toplumdan kopuk kadında olduğu gibi, aile yaşantısını reddeden bu kadın türü de çeşitli açmazlarla baş başadır. Kadınların dışa kapalı tutuldukları aşamalarda bu durum onların değerli bir mücevher, süslü bir biblo gibi görülmesini gerektirirken; aile yaşantısını dışlayan “özgür” kadın da toplum içinde ancak değersiz bir “şahıs” olarak yer almaktadır. Dolaysız olarak var olmak için verdiği mücadele, dolaylı rolleriyle sahip olduğu saygın konumunu unutup yitirmesine yol açmıştır. Anneliği red ve sırf kişiliğini kanıtlamak için sığındığı yarasız iş ortamları genellikle çağdaş kadın için mutsuzluğu getirmiştir. Kadınların geçirdiği bir diğer aşama ise bunların doğrudan ve dolaylı rollerini dengeli bir paylaşım ile üstlenebildikleri örneklerle karşımıza çıkar.⁷³ Bu tür kadınlar, kendi insan-kadın kimliğini bilinçli bir şekilde sahiplenerek koşullarını sorgulamaktadırlar.

İslam dini gerçekçi bir dindir ve akla önem verir. Akıllı olmanın gereği olan düşünme melekesini kullanma, dinimizce sürekli tavsiye edilen bir durumdur. Nitekim yüce Kur'an'da pek çok ayet-i kerime insanın aklını ne kadar az kullandığını vurgulayarak son bulmaktadır. “*Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılmasında, gece ile gündüzün birbiri peşinden gelmesinde, insanlara faydalı şeylerle yüklü olarak denizde yüzüp giden gemilerde, Allah'ın gökten indirip de ölü haldeki toprağı canlandırdığı suda, yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları ve yer ile gök arasında emre hazır bekleyen bulutları yönlendirmesinde düşünen bir toplum için birçok deliller*

---

⁷³ Cihan Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991, s. 131 – 132.

vardır.”⁷⁴ “Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir. Müttaki olanlar için ahiret yurdu muhakkak ki daha hayırlıdır. Hala akıl erdiremiyor musunuz?”⁷⁵

Bu doğrultuda belirtilebilir ki, İslam tarihi boyunca gelip geçen pek çok Müslüman kadın düşünür aynen erkekler gibi İslami sosyal düzen içinde düşünce hayatı yaşama imkânı bulmuştur. Günlük sorunlarla da ilgilenme sorumluluğu içinde kendisini bir anne veya bir erkeğin karısı olarak kabul ederek gerçekte ilahi iradeye teslim olduğunun bilinciyle bir erkeğin sosyal mevkii ve görevlerine teslim olmak, pek çok Müslüman kadını kaderin kendisine yüklediği aktif bir hayatın içinde bu hayatla bütünleşmiş yoğun bir düşünce hayatına çekilmiştir. Müslüman kadının, İslami öğretilerin kendisi için ön gördüğü rol ve görevleri kabullenışı, manevi yoksulluk ile takva ve ihlâsla birleştiğinde manevi derecelere varabilir. İslam’da hem erkek hem de kadın için düşünce hayatı, Allah’ın istediği bir takım kural dışı durumların ötesinde dinin öngördüğü hayatın aktif ölçülerinin dışında değil, tam içinde yer alır.⁷⁶

İslam dininde kadın olgusu pek çok yönüyle yer bulmaktadır. Yaratılış itibariyle kadın erkeğin, erkek de kadının tamamlayıcı unsurudur. Günümüz şartlarını göz önüne aldığımızda kamu vicdanını en çok işgal etmesi yönüyle ve konumuz bağlamında öncelikle kadının tesettürü ve aile içi konumunun üzerinde duracağız.

2.2.1. Tesettür ve Kadın

Kuran, insanların nefislerini düzelterek fitneden kaçınmaları için ölçüleri ve yaptırımları belirlemiştir. Kadında İslami örtü, cinsel özelliğine bağlı olarak toplum içine gereğince çıkabilenin ölçüsü olmuştur. Örtünün varlığı kadının toplum içindeki varlığıyla tanımını bulmaktadır. Bir başka ifadeyle, “örtü olgusu zaten özünde toplumsal olanla ilgilidir.”⁷⁷

İnsanın örtünmeye duyduğu ihtiyacın serüveni ilk insan ve Allah’ın ilk elçisi olan Hz. Âdem ile başlar. Hz. Âdem ve eşi Hz. Havva yaratıldıktan sonra cennette ikamet etmeye başlarlar. Yaratılış aşaması ve ardından İblisin Allah-u Tealayla olan

---

⁷⁴ Bakara 2/164.

⁷⁵ En’am 6/32.

⁷⁶ Nasr, a.g.e., s. 102 – 103.

⁷⁷ Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliği*, s. 30 – 31.

diyalogu malumdur. İblis kendisini insan düşmanı olarak ilan ettikten sonra Hz. Âdem ve eşini, Rablerinin emirlerine muhalif davranmalarına ikna etmek için çalışmalarına başlar.

İlk insanların imtihanı gereği kendilerine yasak olan ağaçla ilgili İblis gerçeği bilmesine rağmen doğruları çarpıtarak Hz. Âdem ve eşine melek olmayı, ölümsüzlüğü vaat ederek suça teşvik etmiştir. “*Sonunda şeytan ona vesvese verdi. Dedi ki: Sana sonsuzluk ağacını ve yok olmayacak bir mülkü haber vereyim mi?*”⁷⁸

İblis’in bilip de Hz. Âdem ve eşinin mahiyetini bilmediği yasak ağaçtan yenince Hz. Âdem ve eşi çıplak kalmışlardır. Bu konuyla ilgili ayetlere baktığımızda, ilk insanların çıplak kalmalarıyla birlikte duydukları rahatsızlıktan, örtünmenin fitri bir olay olduğu anlaşılmaktadır. “*Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yapraklarından üzerlerine örtmeye başladılar. Rableri onlara: Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? Diye nida etti.*”⁷⁹ Çıplak kalır kalmaz gayri iradi olarak üstlerini yapraklarla örtmeye çalışmaları fitratın bir tezahürüdür.

Örtünme kadın ve erkek her iki insan türü içinde fitri bir gereksinimdir. Aynı zamanda insan, tabii etkilerden korunmak ve şekil ve güzellik kazanmak için de giyinir. İnsanın elbiseleri bir manada onun evine benzetilebilir. Elbise insanın “ilk evi”dir, daha özel bir evidir. Çünkü insan önce elbisesinin, sonra da evinin içinde oturur. Aynı zamanda elbise bir işaretler ve insanın hangi guruba ait olduğunun işaretlerini verir.

Kadınların kapalı giyinmesi hemen hemen bütün kültürlerde rastlanan bir olgudur ve bu insanlığın ortak tecrübelerinin bir ürünüdür. Günümüzde bütün dünyaya hâkim olan batı kültüründe ise giyim modası kadınları giydirmek yerine soymakta ve teşhir etmektedir. İslamiyet örtünme hükmüyle, kadının erkek için taşıdığı cazibenin toplum içinde onun insani kişiliğiyle var olmasında engel teşkil etmemesini hedeflemektedir. İslami bir var oluşla toplumsala çıkış ve davranış ifadesidir. Örtünen kadın, toplumsal alana yönelik bir iddiayı sahiplenmiştir.

Kur’an-ı Kerim’de; “*Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve müminlerin kadınlarına (bir ihtiyaç için dışarıya çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah*

---

⁷⁸ Taha 20/120.

⁷⁹ A’raf 7/22.

bağışlayandır, esirgeyendir”⁸⁰ ayetiyle, Müslüman kadının toplum içinde dini kimliğiyle tanınması ve mahrem alanına ait olan cinsel kimliğinin deşifre olarak onu rahatsız etmemesi için gerekli olduğu belirtilmektedir.

Bu kimliğiyle kadın, toplumsal bakışlara, kendisinin cinsel bir nesne olarak algılanmasına izin vermediğini bu şartla toplumsal ilişkilere girebileceğini söylemektedir. Günümüzde, kadının modern hayattaki adeta köleleştirilme şeklinde ifade edilebilecek sosyal durumuna tepki koymak isteyen kadınlar bu psikolojik tacize karşı örtünmek istemektedirler. Seks, şiddet, uyuşturucu ve yolsuzluğun yaygınlaştığı bir ortamda insanların kendilerini korumak için çareler araması kaçınılmazdır. Bu durumlara karşı insanların fitrata, dine yönelmeleri tesadüfi değildir. Şartlar ağırlaştıkça dine yönelme daha da hızlanmaktadır. Kadınların güvenlik kuşağı olarak örtüye sahip çıkmaları onlar için, bir gereklilik olarak görülmektedir.

Mahremiyetin inşası, toplumsal alanı bir gösteri alanı olmaktan uzak tutmaya matuftur. Örtü ile cinsellik mahrem alana taşınırken, toplumsal alanda bütün davranış ve ilişkileri şartlayan bir parametre olmaktan çıkmıştır⁸¹. Kamusal alanda ya da özel alanda olsun giyim ve davranışlardaki ölçüler sadece kadınlar için konulmamıştır. Erkeklerin de giyimlerinde uymaları gereken ölçüler vardır. Ayrıca erkeklerden bakışlarını kontrol etmeleri de istenir. “(Resulüm!) Mümin erkeklere, gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle. Çünkü bu, kendileri için daha temiz bir davranıştır. Şüphesiz Allah onların yapmakta olduklarından haberdardır.”⁸²

Araf Suresinde sözü edilen “takva örtüsü” ise her iki cinsi de bağlamaktadır: “Ey âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık. Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah’ın ayetlerindedir. Belki düşünüp öğüt alırlar”⁸³

Hz. Ayşe’den (r.a) rivayet edildiğine göre, Hz. Ebu Bekir’in kızı Esmâ (r.a) üzerindeki ince elbise ile Rasulullah’ın (s.a) huzuruna varmıştı. Rasulullah (s.a) ondan yüzünü çevirmiş ve şöyle buyurmuştur: “Ey Esmâ! Kadın buluş çağına eriştiği zaman artık onun şu ve şu yerleri dışında bedeninin görülmesi uygun olmaz.” Rasulullah (s.a) bunu söylerken yüzüne ve ellerine işaret etmişti. Hadisten anlıyoruz ki kadının örtünmesi örf ve âdete dayanan bir uygulama değil, dinin vazgeçilmez hüküm ve

⁸⁰ Ahzab 33/59.

⁸¹ Aktaş, *Mahremiyetin Tükenişi*, s. 185 – 187.

⁸² Nur 24/30.

⁸³ Araf 7/26.

talimatlarından biridir. Dışarı elbisesi bizatihi ziynet olmamalı, ince (şeffaf) kumaşlardan yapılmamalı ve vücut hatlarını belli etmemelidir.⁸⁴

Müslüman kadın, diğer kadınlardan sadece giysisi itibariyle değil, daha pek çok yönü ve özelliğiyle ayrılır. Nitekim Müslüman kadın için giysinin anlamı giyim zevkini ve alım gücünü göstermek yoluyla dikkatleri üzerine çekme aracı değil; kendisini toplumsal bir birey oldurmaya yetecek denli örtünmesini sağlayan başörtüsü, elbise, çarşaf, pardösü, manto ve pantolon gibi coğrafya ve kültüre bağlı olarak değişme gösteren parçalardır.

Giysi teni korumaktan yola çıkarak toplumsal ahengi getiren bir başvuru olarak; bedenın kalesi gibi de değerlendirilebilir. Giysi araçtır ancak cinsel tahrik unsuru olması yerine toplumsal katılımları olumlu anlamda üretkenlik getiren bireyler olmayı sağlaması yönünden bir araçtır. Meşhur bir deyişle, giysi insanın ikinci derisi değil, onun ilk evidir. Müslüman kadının anlamlı, başıboş olmayan kişiliği, tenini sergileme yoluyla kendisini toplumda kabul ettirmeyi denemesine imkân vermez.⁸⁵ Bununla beraber elbette ki Müslüman kadın cinsiyetini inkâr eden birisi de değildir. Toplum içine karıştığı zaman kadın, cinselliğini evde bırakmak durumundadır. Bu durum erkek için de geçerli bir ödevdir. Bu anlamda artık özgür insanlar olarak kompleksiz ve topluma yararlı bireyler olabilmeyi başarırlar.

İslam'ın giyim konusunda emr olunan esasları aynı zamanda beşeriyetin ahlaki düşüşüne mani olmak içindir. Gerçekten de Batılı giyim biçimi ile İslami giyim biçimi iki ayrı kültür, iki ayrı inanç ve iki ayrı anlayış çerçevesinde ancak açıklanabilir. Bu iki kültür ve giyim biçiminin arasındaki uzaklık çok fazladır.

İslam dininde her iki cinsiyetin de istediği gibi giyinme hürriyeti vardır ancak giyimın, insanı tabii etkilerden koruma görevinin yanında, biyolojisi teolojik ile aşmak gibi çok kesin bir başka görevi daha vardır. Elbise basit bir alışkanlık olmaktan çıkmakta, bir etik hatta bir teolojik değer olmaktadır.⁸⁶ Bu yüzden elbiselerin ne şekilde giyileceği kesin olarak belirtilmiş, tek bir parçaya sarılmaya ve avret mahallini kısmen ya da tamamen örtüsüz bırakmaya da izin verilmemiştir.

Başörtüsünün görevi sadece fayda değil, onu taşıyan kadının safiyetinin bir devamı olduğunu gösterme, onun hem kadın, hem de Müslüman olduğunu kanıtı

---

⁸⁴ Zekeriya Güler, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, Dizgi Ofset, Konya, 2005, s. 205 – 209.

⁸⁵ Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, s. 167 – 168.

⁸⁶ Yazan, a.g.e., s. 29.

olabilmesidir. Nitekim yüce Kuran’da kadınların örtünmesiyle ilgili yer alan ayetlerden birisi de mealen şöyledir: “*Mümin kadınlara da söyle; gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar, namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere ziynetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine (kadar) örtsünler...*”⁸⁷

İslami değerler çerçevesinde insan, bedenini sergilemek için değil, bedenini örtmek için giyinir. Onun giyimi arzu uyandırmak için değil; tersine onu silmek veya azaltmak içindir. İslam’da kadınların örtünmesi kendileriyle evlenmeleri helal olan erkeklere karşıdır ve Kuran’da kadının nasıl ve kimlere karşı örtüneceği, erkeklerle olan ilişkilerinin şekli ve sınırı açıklanmıştır.⁸⁸

Tesettürlü giyim aynı zamanda toplumda kadın ve erkek arasında cinsel gerilimden kaynaklanan bir zıtlığa karşı bir kardeşlik dileğinin de ifadesi olmaktadır. Tesettürlü giyimle cinsellik mahrem alana taşınırken, toplumsal alanda davranış ve ilişkileri belirleyen bir parametre olmaktan çıkmıştır. Kendisini topluma cinsel bir dil ve ifade ile sunmayan özgür ve onurlu bir kadın ise toplumsal hayatta teorik olarak erkekle aynı hak ve sorumluluklara sahiptir.⁸⁹ Denebilir ki İslami örtü gerek kadın gerekse erkeğin çevresinde bir güvenlik kuşağı oluşturmaktadır. Kime karşı güvenlik kuşağı sorusunun cevabı ise ayette verilmektedir: “*Münafıklar, kalplerinde hastalık bulunanlar ve şehirde kışkırtıcılık yapanlar...*”⁹⁰

Flora Tristan’ın 1883 yılında Peru’da yaptığı gözlemleri ilginçtir. Perulu kadınlar o yıllarda, İslam dünyasında çarşaf diye adlandırılan ve yerel ismi “saya” olan bir giysi giyiyorlarmış. Flora Tristan, saya’nın kadınlara sağladığı özgürlüğü şu şekilde özetlemektedir: “Sayaları altında özgür olan, bağımsızlığını tadını çıkaran ve içinden gelen isteklere göre davranan her canlının sahip olduğu, kendine olan sonsuz güvenin gerçek huzuru içinde olan bu kadınların; çocukluklarından beri kanun, gelenek, adet, önyargı, moda, kısaca söylemek gerekirse, çevrelerindeki her şey tarafından bir köle durumuna getirilmiş olan Avrupalı kadınlardan çok daha başka bir düşünce tarzına sahip oldukları kolayca anlaşılır.” Benzer bir gözlemi 1717 yılında Lady Montagu, Osmanlı kadınlarının giydiği ferace için yapmıştır: “Buradaki kadınların bizlerden daha fazla hürriyete sahip oldukları kolayca görülecek bir şeydir.”⁹¹

⁸⁷ Nur 24/31.

⁸⁸ Bkz., Nisa 4/23-24, Nur 24/31.

⁸⁹ Aktaş, *Bacıdan Bayana*, s. 73 – 74.

⁹⁰ Ahzab 33/60.

⁹¹ Cihan Aktaş, *Kılık Kıyafet ve İktidar*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1989, s. 45.

Birbirlerinden kilometrelerce uzaktaki ülkelerde, farklı toplumların kadınları benzer elbiseleri giymekte; başka ülkelerin kadınları ise, bu kadınların kendilerinden daha özgür ve daha rahat olduklarını itiraf etmektedirler.

Örtünme yoluyla kadınlar, aynı zamanda farklılaşmaktadırlar. Allah'ın emirlerine teslimiyeti ifade eden örtü, iç dünyalara ait değişimi pekiştirmektedir. İslamiyet, paradoksal bir biçimde iç dünyalardan başlatılan kimlik değişimine dayanak oluşturmaktadır. Örtü, geleneksel kadını dilsizleştiren tekdüze dünyaların karşısında, içsel dönüşüm işlevi gördüğü, kimlik arayışının kaldırıcı olduğu gibi, kadınların modern dünya içinde konumlanmalarına da yardımcı olmaktadır. Örtü onları modernizme karşı korumakta, İslam'a olan sadakatlerini simgelemektedir. Örtünen kadın, kendisinden önce gelen kadınlardan pek de farklı olmayarak, "dişilik değil kişilik" sloganıyla kamusal yaşama girmektedir.⁹²

Örtü, Müslüman kadının dış dünyaya çıkışını saklamaktadır. Zira örtünen kadın dışarıya da çıksa, içeride kalmakta, mahrem dünyaya ait olduğunu hatırlatmaktadır. Dişiliğini bedenine ve giyimine özenerek sergileyen modern kadın silueti karşısında, Müslüman kadın örtünerek dişiliğini gizlemekte, Batı modernizmi karşısında farklılığını pekiştirmektedir.

2.2.2. Aile ve Kadın

Evlilik, kültürel bir olgudur ve evrenseldir. Kadın ve erkeğin birbirleri üzerinde çeşitli haklara sahip olmalarını sağlayan bir sözleşme sonucu oluşan birlikteliğe evlilik, evlilikle meydana gelen küçük topluluğa da aile denmektedir.

Kuran-ı Kerim, dört çeşit kolektif faaliyet kalıbından (modelinden) bahseder. Bunlar, Sosyoloji ve Antropolojide genel olarak sosyal kurumlar olarak bilinen; ekonomi, aile, devlet ve ibadettir. Bunlardan ekonomi, gıda, barınak, giyim ve hayatı sürdürmek için gerekli sayılan diğer bütün ihtiyaçların sağlanmasını amaçlayan, standardize edilmiş kolektif davranışa işaret etmektedir. Aile, seksüel ihtiyaçları düzenleyen ve bu ihtiyaçların neticesi olarak ortaya çıkan ürünleri meşrulaştıran bir

---

⁹² Göle, a.g.e., s. 128.

faaliyet biçimidir. Devlet, güç ve otoriteyi meşrulaştırır ve böylece sosyal kontrolü temin eder. İster bireysel, isterse kolektif yapılınsın, ibadet ise, insan ile tabiatüstü arasında normatif bir iletişim kalıbı temin eder.⁹³

İslami evliliğin kompleks bir yapısı vardır. Aile kurumu, toplumsal örgünün en küçük ama en önemli dokusudur. Ailenin dengeli ve sağlıklı oluşu, toplumun durumunu da etkileyecektir. Kuran-ı Kerim’de bu doğrultuda birçok hüküm yer almaktadır. Örneğin Rum Suresinde evliliğin kadın ve erkek açısından taşıdığı iki büyük öneme işaret edilmektedir. *Kaynaşmanız için size kendi cinsinizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet peyda etmesi de O’nun (varlığının) delillerindedir...*⁹⁴

Erkeğin ve kadının birbirlerinde sükûnet buluşu ve çiftler arasındaki doğal duygu alışverişi, evliliği daha önemli kılmaktadır. Kadınlar erkekler için, erkekler de kadınlar için örtüdür, elbisedir. Yani birbirlerinin kusurlarını düzeltir ve kapatırlar, eksikliklerini tamamlarlar. İslami evlilik, kadın ve erkek arasında çelişki, çekişme ve nefret yerine bütünlük, uzlaşma ve dostluk koyarak aileyi sıcak bir yuvaya dönüştürür. İslam’a göre cinsel serbesti yerine, meşru aile kurumu, manevi açıdan toplumun sağlığını korumakta, toplumdaki aktif iş gücünün alabildiğince iyi bir şekilde değerlendirilmesini getirmektedir. Aile kurumu kadına saygınlık kazandırırken, erkeği de ona “egemen” bir güç olması yerine tamamlayıcı, yardımcı ve koruyucu bir konumda tutmaktadır.⁹⁵

Bilindiği gibi İslam’da erkeğin, kadın üzerinde özellikle kronolojik bir önceliği vardır. Ancak kadın erkeğin tamamlanması için yaratılmıştır; çünkü amacını erkekte bulmaktadır, yani evlilik hayatında bir hiyerarşi söz konusudur. İslam ailesi erkek merkezlidir ama “asalet icap ettirir” yani, erkek eşine bakmalı, onun için çalışmalıdır. İslam’da çiftler arasındaki ilişki, bir tamamlığa erişme ilişkisidir. Bu yüzden her cinsiyetin kendine göre ayrı bir değeri vardır.⁹⁶

Cinslerin farklılığı ve birlikteliğini mükemmel kılan mekanizma, evlilik kurumudur. Evlilik sayesinde cinsler, birbirleri için sevgi ve merhamet, sükûn bulma ve durulma kaynağı olabilirler. Ancak evlilikle şeytanın iğva ve vesveselerinden korunabilirler. Bunun için; *“Onlar (kadınlar) sizin için örtü, siz de onlar için*

---

⁹³ İlyas Ba-Yunus, “Sosyolojik Açıdan Gerçekçilik: İslami Bir Model”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, Çev: Bünyamin Solmaz, İstanbul, 1995, sayı: 10, s. 94.

⁹⁴ Rum 30/21.

⁹⁵ Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, s. 198 – 201.

⁹⁶ Yazan, a.g.e., s. 29 – 30.

örtüsünüz.”⁹⁷ Buyrulmakta ve eşlerin birbirleri için koruyucu rolleri olduğu hatırlatılmaktadır.

Ekonomik özgürlüğüne kavuşması durumunda kadının, ev kadınlığının onda oluşturduğu “bağımlı kişilikten” kurtulacağı sık sık söylenmektedir. Ancak tek başına ekonomik özgürlüğün bir insanı gerçekten özgür yapacağını düşünmek yanıltıcıdır. Bununla birlikte, sırf ekonomik imkânsızlıklar nedeniyle bir kadının tahammül edilmesi güç bir evliliğe katlanması az görülür bir durum değildir.

Evine ve eşyalarına düşkünlük yüzünden haysiyet zedeleyici bir evliliğe katlanan kadınlar için ev ve eşya, hayata bağlılığı sağlayan dayanaklar olmuştur. Bu, ekonomik bağımsızlığı hissettirilen kadınlarda kaçınılmaz olarak oluşan ve fazlaca görülen bir var oluş durumudur. Bu yüzden İslam dini, günümüz Batı ülkelerinin tam anlamıyla gerçekleştiremediği bir tutarlılık ve yapıcılıkla aile içinde kadının haysiyetini zedelemeye açık, tek yanlı ekonomik uygulamalara son vermiş; *“Allah’ın sizi, birbirinizden üstün kıldığı şeyleri (başkasında olup da sizde olmayanı) hasretle arzu etmeyin. Erkeklerin de kazandıklarından nasipleri var, kadınların da kazandıklarından nasipleri var Allah’tan lutfunu isteyin; şüphesiz Allah her şeyi iyi bilmektedir”*⁹⁸ hükmü uyarınca, kadının ekonomik özerkliği, aile bağlarına zarar veren bir ayrıcalık sayılmamış ve algılanmamıştır.⁹⁹ Tersine, bu İslami hüküm genellikle göz ardı edilerek, kadının ve ailenin malı kocanın malı sayılmıştır.

Kolektif yaşama tecrübelerinin bireycilikle neticelenmesi gösterdi ki, pek çok hizmet kurumlar aracılığıyla sağlanabilse de “sevgi ve “güven” bu kurumlarla elde edilememektedir. Modernlikten önce insanlar akrabalık ilişkileri, yerel topluluk, din ve gelenek aracılığıyla kendilerini güvende hissediyorlardı. Modernlik akrabalık ve yerel ilişkilerin yerine kişisel ilişkileri ve soyut sistemleri yerleştirmiştir. Sanayi Devrimi diye adlandırılan aslında uzun zamandan beri süregelen birçok değişikliğin hız kazanmasından ibaret olan bir dönemden sonra, aile küçülerek daha sınırlı sorumluluklar alırken, toplumun öteki kurumlarına nispeten gücünün büyük bölümünü yitirmiştir.¹⁰⁰ Bu rol daralmasının aileleri bunalıma sürüklemesi ise tabidir.

Batılı kadın, yüzyıllardır kölecilik, sömürgecilik ve ardından gelen sanayi devrimleriyle başlayan ve devam eden işçilik dönemlerinde, “ev”deki huzuru, rahatı ve

---

⁹⁷ Bakara 2/187.

⁹⁸ Nisa 4/32.

⁹⁹ Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliği*, s. 121.

¹⁰⁰ Aktaş, *Mahremiyetin Tükenişi*, s. 45.

güveni bazen bulmuş, bazense bulamamıştır. Hele güveni evin dışında bulduğu şüphelidir. Çünkü kadın dış dünyanın sert koşullarına yabancı olan insan cinsidir ve buna karşı hazırlıksızdır.

Ali İzzetbegoviç, modern hayatta ailenin durumuyla ilgili şu tespitleri yapmaktadır: “Huzurevleri gündüz bakımevleriyle beraberdir. Onlar da aynı düzenin tezahürleridir ve aslen aynı çözümün iki merhalesini teşkil etmektedir. Gündüz bakımevleriyle huzurevleri bize suni doğurmayla suni ölmeyi hatırlatmaktadır. Konforun varlığı ile sevgi ve sıcaklığın yokluğu her ikisinin ortak özelliklerindedir. Her ikisi de aileye karşı olan muhalefetin bir ifadesi ve insan hayatında kadın rolünün değişmesinin bir neticesidir. Anne babayla olan münasebetlerin peyderpey bertaraf edilmesi onlarda müşterek bir hususiyettir. Çocuk bakımevlerinde anne babasız çocuklar, huzur evlerinde ise çocuksuz anne babalar mevcuttur.”¹⁰¹

Kadının Batı dünyasındaki ve sonra, Batılılaştırılan doğu âlemindeki çilesi kimi zaman kadının çalışması şeklinde zuhur etmektedir. Kadın çalışır ve evden uzaklaşır. Çocuklarını kurumlara, komşulara, şanslıysa ailedeki yaşlılara emanet eder buna karşılık da bir işi başarmanın, “kendini kadınlığın dışındaki kabiliyetleriyle ispat etmenin” hazzını tadar.¹⁰² Buna rağmen yalnız bırakılan çocuklar, en çok ihtiyaç duyulan yaşlılık günlerinde tıpkı ailelerin vaktiyle kendilerini yalnız bıraktığı gibi ailelerini yalnız bırakabilmektedirler. Bu konuda “kreş eken huzurevi biçer” sözü bizlere anlamlı gelmektedir.

2.2.3. Müslüman Kadın Modelleri

İslam’ın Mekke döneminden öncesine ait kaynaklar da dâhil olmak üzere günümüze ulaşan pek çok kaynağa baktığımızda, aydın Müslüman kadın diyebileceğimiz doğrudan ve dolaylı rollerini dengeli bir paylaşım ile üstlenen Müslüman kadınların varlığını görüyoruz. İslam’ın Mekke dönemine kadar gelen süreç içinde ele alacak olursak, Kuran-ı Kerimde tarihin oluşumuna büyük katkıları dokunmuş üç hanımın adı sıklıkla anılmaktadır. Bunlar Hz. Hacer, Hz. Asiye ve Hz. Meryem’dir.

¹⁰¹ İzzetbegoviç, a.g.e., s. 272.

¹⁰² Afet Ilgaz, “Hz. Meryem”, *Kadın Oradaydı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004, s. 125 – 126.

Sare ile evlendikten sonra uzun süre çocuğu olmayan Hz. İbrahim, Allah'a yalvarmış ve *“Rabbim bana salihlerden olacak bir evlat ver!”*¹⁰³ Şeklinde dua etmiştir. Sare, eşinin evlat hasreti çekmesine dayanamamış ve ona Mısır'dan getirdiği cariyesi Hacer'i ikinci eş olarak takdim etmiştir. İslami kaynaklarda Hacer'in Mısırlı ve Kıbt krallarından birinin kızı olduğu belirtilir.¹⁰⁴ Bu evlilikten, yine bir peygamber olacak olan Hz. İsmail dünyaya gelmiş, fakat Sare doğumdan sonra Hacer'i kıskanmaya başlamıştır. Ardından yüce Allah'ın bağışıyla, geçkin yaşta Hz. İshak'ı dünyaya getiren Sare'nin yine de Hacer'den ve Hz. İsmail'den dolayı huzursuzluğu dinmemiş ve Hacer ile İsmail'in uzaklara gitmesinde ısrar etmiştir. Allah'ın buyruğu üzerine Hz. İbrahim Sare'nin bu isteğini yerine getirmeyi kabullenmiştir.

Hz. Hacer ilahi bir buyruk olduğu için itiraz etmeden çocuğunu alıp Hz. İbrahim ile birlikte yola çıktı. Dikenler dışında hiçbir bitkinin bitmediği, içecek suyun gözükmeyeceği, yakıcı güneş altındaki Mekke vadisinde ilahi buyruk olduğu için, *“Allah'ın varlığı bize yeter”* diyerek çocuğuyla birlikte yapayalnız kalmayı kabullendi. Hz. İbrahim, *“Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dostoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyleoici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler.”*

*“Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki sen bizim gizleyeceğimizi de açıklamayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.”*¹⁰⁵ Dualarıyla yanlarından ayrıldı.

İsmail henüz iki yaşındaydı ve susuzluktan ağlamaya başlayınca Hacer, Allah'tan inecek yardıma güvenini yitirmeden Safa ve Merve tepeleri arasında birkaç damla suyu hak etmek için koştu ve Allah'ın yardımı yetişti. Cebrail (a.s) ona gözükererek Hz. İsmail'in bulunduğu kumluğa yakın bir yere kanadının ucu veya ayağının topuğuyla dokundu ve oradan zemzem fişkırmaya başladı. *“Zem! Zem!”* yani eski Mısır diliyle *“Dur! Dur!”* diye haykırdı.¹⁰⁶ Hacer'in yüreği yatışmış, imanı da

---

¹⁰³ Saffat, 37/100.

¹⁰⁴ Şaban Kuzgun, “Hacer”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 1996, C. 14, s. 432.

¹⁰⁵ İbrahim 14/37 – 38.

¹⁰⁶ Aktaş, *Sistem İçinde Kadın*, s. 203 – 207.

pekişmişti. Cebrail, yalnızlıktan da kurtulacağını müjdeledi. En zorlu sınavları veren bu kadın yıllar sonra “kurban” olayıyla yeniden ağır bir imtihana tabi olacaktı.

Hacer, vahşetten uygarlığa, küfürden İslam’a, darlıktan genişliğe geçişin, bir ana ve bir kul olarak özveriyle yücelişin sembolü olarak görülmüştür. Hicret kelimesi de kökünü onun isminden alır. Zira Hacer, kaçma, kaçış anlamlarına gelmektedir¹⁰⁷ ve Hacer’i diğer kadınlardan ayıran eylemi hicret etmesidir.

Günümüz Müslümanlarına binlerce yıl sonra taptaze bir ışıkla ulaşan şey şudur: Allah’a güvenmek, dayanmak, ondan başkasından bir şey ummamak, onun yerde ve gökteki hükümranlığını şevkle onaylamak, samimi bir Müslüman olmanın gereğidir. O’nun hiçbir adaletsizlik yapmayacağına, herkesin sesini duyacağına, kimsesizlerin kimsesi olacağına dair tam ve mutlak imanı Hz. Hacer’in tavrında görmekteyiz.¹⁰⁸ Bir mümin olarak böylesi teslim olmadıkça tam bir imandan bahsedilememektedir.

Kur’an-ı Kerim’de Asiye’nin adı verilmeksizin ondan, “Firavun’un karısı” diye söz edilmektedir. Hz. Peygamber ise “Firavun’un eşi Asiye” diyerek adını açıkça belirtmiştir. Hz. Musa’nın doğduğu yıl Firavun, Filistin’de tutuşan bir ateşin büyüyerek Mısır’a doğru ilerlediğini, Mısır’ın yerli halkı olan Kıptilere ait her şeyi yakıp yıktığını, ancak İsrailoğullarına zarar vermediğini gördüğü¹⁰⁹ ve rüyasına binaen İsrailoğulları’nın yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesini emretmiştir. Ancak Musa (as)’ın annesine, çocuğun başına bir şey gelmesinden korktuğu takdirde onu bir sandık içinde denize bırakması emredilmiştir.¹¹⁰ Çocuk nehirden alınmış ve Firavun’un eşi “*Bu çocuk bana da sana da göz aydınlığı olsun. Onu öldürmeyin, belki bize faydası dokunur yahut onu evlat ediniriz*”¹¹¹ diyerek öldürülmesine engel olarak sarayda büyümesini sağlamıştır.

Hz. Asiye ise, lüks ve debdebe içinde yaşadığı Mısır saraylarında insani sorumluluğunu, Firavunun gölgesi altında bile unutmamış, Allah’a kul olmaktan ve ibadet etmekten vazgeçmemiş, statükoyu (mevcut durumu) sorgulamış bir kadındı. Allah’ın varlığı ve birliğine, Hz. Musa’nın nübüvvetine inanan, bu uğurda işkencelere maruz kalan Asiye, Kur’an-ı Kerim’de inananlar için örnek bir şahsiyet olarak zikredilmiştir. Nihayet bir gün Firavunun ve pek çok kişinin hazır bulunduğu bir

---

¹⁰⁷ Şaban Kuzgun, a.g.m., s. 431.

¹⁰⁸ Yıldız Ramazanoğlu, “Sare ve Hacer”, *Kadın Oradaydı*, s. 45.

¹⁰⁹ Belkis İbrahimhakkıoğlu, “Hz. Asiye”, *Kadın Oradaydı*, s. 100.

¹¹⁰ Kasas, 28/7.

¹¹¹ Kasas, 28/9.

mecliste inancını itiraf etmesi üzerine Firavun tarafından kızgın güneşin altında şehit edilmiştir.

Hz. Meryem, öteden beridir kadının safiyetini ve özverili karakterinin bir simgesi olarak anıla gelmiş bir kadındır. Aynı zamanda İslam'ın büyük peygamberlerinden birisinin, Hz. İsa'nın annesidir.

Meryem'in babası İmran ile annesi Hanne yaşlıdır ve çocukları olmamıştır. Bir gün bir kuşun yavrusunu beslediğini gören Hanne, dua ederek Allah'tan kendisine bir evlat vermesini ister ve eğer duası kabul edilirse doğacak çocuğu mabede adayacağını vaad eder. Kur'an'da İmran'ın karısının doğacak çocuğu Rabbe adadığı, kız olunca adını Meryem koyduğu, kovulmuş şeytana karşı onun ve soyunun korunmasını dilediği ve Allah'ın bu dileği kabul ettiği nakledilmektedir.¹¹²

Hz. Meryem ergenlik yaşına geldikten sonra Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine göre ailesinden ayrılarak doğuda bir yere çekilir ve kendisine bir insan şeklinde görünen melek ona bir erkek evlat sahibi olacağını müjdeler. Bu olay ayetlerde şöyle anlatılmaktadır:

“(Resulüm!) Kitapta Meryem'i de an. Hani o ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmişti.”

“Meryem onlarla kendisi arasına bir perde çekmişti. Derken biz ona ruhumuzu gönderdik de o, kendisine tastamam bir insan şeklinde göründü.”

“Meryem dedi ki: Senden, çok esirgeyici olan Allah'a sığınırım. Eğer Allah'tan korkan bir kimse isen (bana dokunma).”

“Melek: Ben yalnızca, sana tertemiz bir erkek çocuk bağışlamam için Rabbinin bir elçisiyim, dedi.”

“Meryem: Bana bir insan eli değmediği, iffetsiz de olmadığım halde benim nasıl çocuğum olabilir? dedi.”

“Melek: Öyledir, dedi. Rabbin buyurdu ki: Bu bana kolaydır. Çünkü biz, onu insanlara bir delil ve kendimizden bir rahmet kılacağız. Bu, hüküm ve karara bağlanmış (ezelde olup bitmiş) bir iş idi.”

---

¹¹² Bkz., Al-i İmran, 3/35-37.

“Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi.”¹¹³

Doğumdan sonra kavminin yanına gelen Meryem, birçok kınamayla karşılaşır. Hiç kimseyle konuşmaması emredildiği için susar ve elindeki çocuğu işaret eder. Ardından oğlu Hz. İsa kendini tanıtıcı açıklamalar yapar.¹¹⁴ Kuran’da ve hadislerde en çok övülen kadınların başında gelen Hz. Meryem, iffet, ismet ve takva gibi faziletleri bünyesinde toplamıştır. Tüm suçlamalara ve hakaretlere sabırla tahammül etmiş, çocuğunu dünyaya getirip büyütünceye kadar her çeşit sıkıntıyla yüz yüze kalmasına rağmen yine de direncini yitirmemiştir. Hz. Meryem pek çok yönüyle inananlara ışık tutmaktadır.

İslam’ın Mekke dönemi ve sonrasında Müslüman kadın örnekleri olarak verebileceğimiz pek çok saygın isim bulunmasıyla birlikte burada sadece birkaçı üzerinde duracağız.

Hız. Hatice, Resulün ilk eşi ve risaleti sırasında onu imanı, serveti ve nüfuzu ile destekleyerek bu tutumunu tüm zorluklara, maddi kayıplara, hastalık, yokluk ve ekonomik ambargolara, zulüm ve işkencelere rağmen sonuna kadar sürdüren büyük bir kadın ve müminlerin annesidir. İslam tarihinde Hz. Hatice bir yandan peygamber (sav)’ın eşi ve dostu, bir yandan da koruyucusu olarak yerini aldı. Olumlu anlamda kadın erkek birlikteliğinin gücü onların evliliklerinde görülmektedir.

Vahyin yüklediği sorumluluğu Peygamberden sonra ilk üstlenen kişi ve Peygamberden farklı olarak bizimle aynı var oluş düzlemini paylaşıyor olması yönüyle Hz. Hatice bir öncüdür. Onun bu öncü vasfı, her Müslüman’ın vahye, yaşamla olan bütün temas noktalarında canlılık kazandırarak paylaşabileceği bir özelliktir. Hz. Hatice’nin bir başka önemi de kendi biyolojik ömrü bitmiş olmasına rağmen zamanın sürekliliğine katılmış, yaşarken eyledikleri hala devam eden birisi olmasıdır. Vahyi yüklenmenin sorumluluğu insanı ve insanlığı özgürleştirecek bir sürecin geri döndürülemez bir başlangıcı olduğundan her inanan için kendi başlangıcı, gelmiş geçmiş bütün peygamberlere ve Peygamberimiz Hz. Muhammed’e eklenen bir zincire katılmak olacaktır. Bundan 1400 sene evvel, dünyalılarının modern deneyimi yaşamadıkları, kadınların en azından ekonomik etkinlik sürecinin bir sömürüleni

---

¹¹³ Meryem 19/16 – 22.

¹¹⁴ Meryem, 19/26 – 29.

olmadığı, ekonomik özgürlüğün kadın özgürlüğünün koşulu sayılmadığı, feminist söylemlerin kadının konumunu esir almadığı, sınırlandırmadığı bir çağda Hz. Hatice'nin ticaretle uğraşması, ekonomik etkinlik içinde yer alması ekonomik olmaktan çok siyasi bir eylemdir. Tacire olmanın ona kazandırdığı şey sadece maddi kazanç değil, aynı zamanda kendi eyleminin ve sözünün sahibi, toplum içinde söylediğinin ve yaptığının yankısı olan biri olmaktı. Müslüman kadınların kadın oluşlarını siyasi bir eylemin vasatı olarak görebilmeleri için Hz. Hatice'nin vahiyle tanışmasından sonra İslam için verdiği mücadele gibi aynı zamanda hem tahire hem tacire sıfatlarıyla anılması da önemli ipuçları taşımaktadır. Hatice'nin tacir olması tahir olmasına engel olmadığı gibi o, tahir sıfatıyla anılmayı hak edecek bir parlaklık içinde eylemlerini gerçekleştirmişti.¹¹⁵

Bugün Müslüman kadınlar, kadınlık durumunu dillendirirken Batılı feminist söylemin sınırları içine hapsedilmektedirler. Oysa din, imanın dünyevi boyutunu oluşturur ve bu yüzden de siyasal olanın din dışı olması düşünülemez. Dini söylem, Müslüman kadınlara, özelde kadınlık durumuyla ilgili siyasi bir hareket zemini açabilir ve İslam dini Hz. Hatice gibi öncü kadınlardan mahrum değildir.

Hz. Hatice'nin vefatından sonra geçen onca zamana rağmen Resulullah'ın ona duyduğu şükran ve hasret hiç eksilmemişti. Evindeki ve kalbindeki yeri hiç soğumamıştı ancak Peygamberlik ve babalık görevinin üstüne bir de anne ihtiyacını karşılamak eklenince darda kalıyor, gücünün yetmediğini hissediyordu. Sonunda halini bilenlerin çabalarıyla çocuklarının bakımını üstlenecek bir hanımla nikâhlanma kararı aldı ve ileri yaştaki Sevde validemizle evlendi. Ancak Peygamberlik mesleğinin gerektirdiği enerjiye sahip bir eşten, bir dayanaktan yoksundu.

Resul ile evlendikten sonra Ayşe, dinin kendisinde tamamlanacağı Peygambere Hatice'den sonra en yakın kişi olmuştu. Peygamberliğin ilk günlerinde yalnız bir adam olan Resulullah'a nasıl müşfik ve dayanıklı bir destek lazımsa, şimdi de büyük bir kısmı oluşmuş bir dini kendi kavrayış gücüne yakın bir kavrayışla kavrayıp, aynı güçte aktarabilme gücüne sahip belleği, muhakemesi güçlü bir destek lazımdı. Ayşe, Peygamberin gönlüne hoş gelen bir eştı ve aynı zamanda bu özellikleri haiz genç bir yardımcıydı. Vahiy en çok onun hanesinde Peygambere iniyordu. İnsana Rabbinden gelen son mesajların Peygamber'den sonra en yakın muhatabı Ayşe'ydi.

---

¹¹⁵ Halime Kökçe, "Geçmiş ve Gelecek Arasında Hz. Hatice", *Kadın Oradaydı*, s. 155 – 158.

Hız. Ayşe zekâsı, anlayışı, kuvvetli hafızası, güzel konuşması, Kur'an-ı Kerimi ve Hız. Peygamberi en iyi şekilde anlamaya çalışması gibi vasıfları sayesinde Resulullah'ın yanında ayrı bir yer kazanmıştır. Hız. Peygambere beslediği sevgi, ona itaat ve emirlerini yerine getirme şeklinde de tezahür etmekteydi. Geceleri namaz kılar, gündüzlerin çoğunu oruçla geçirirdi. Kanaatkâr, mütevazı aynı zamanda vakur ve cömert idi. Öksüz ve fakir çocukları himayesine alır, onları yetiştirip evlendirirdi. Birçok köle ve cariye azat etmiştir.¹¹⁶

Müstalik Gazvesi için yapılan yolculukta gerdanlığını kaybetmesi ve ardından İfk (iftira) hadisesiyle sınanması, hayatının önemli imtihanlarından idi. Bu olayların ardı sıra inen ayetlerle kalbi felaha kavuştu:

“Peygamber’in eşine bu ağır iftirayı uyduranlar şüphesiz sizin içinizden bir guruptur. Bunu kendiniz için bir kötülük sanmayın aksine o sizin için bir iyiliktir. Onlardan her bir kişiye günah olarak ne işlemişse (onun karşılığı ceza) vardır. Onlardan (elebaşılık yapıp) bu günahın büyüklüğünü yüklenen kimse için de çok büyük bir azap vardır.”

“...Siz bu iftirayı dilden dile birbirinize aktarıyor, hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi ağızlarınızda geveleyip duruyorsunuz. Bunun önemsiz olduğunu savunuyorsunuz. Hâlbuki bu Allah katında çok büyük bir suçtur.”¹¹⁷

Arap dilini iyi bilir, fesahat ve belagatiyle, iyi bir hatip olduğu için konuşması insanlara tesir ederdi. Küçük yaşlardan itibaren Kuran'ı ezberlemiştir. Hadisleri nakletmiş, doğru anlaşılması için ilmi tenkitlerde bulunmuştu.¹¹⁸ Son nefesini verirken Resulullah Hız. Ayşe'nin odasında idi. Zaten son günlerini hep onun yanında geçirmiştir. Resulullah'ın vefatından sonra müminlerin annesi olarak Resul'ün gidişiyle sarsılan evlatlarını ayakta tutmak için dimdik ayakta durmuştur. Hız. Peygamber vefat ettiği zaman çok genç olmasına rağmen, Kur'an-ı Kerim'i ve Hız. Peygamberin sünnetini en iyi bilen, anlayan ve muhafaza eden sahabelerin başında yer almaktadır.

Hız. Fatma, İslam okulunda eğitilerek olgunlaşmış örnek bir Müslüman kadındır. İki oğlu da vefat edince müşrikler tarafından “ebter” yani soyu kesik diye çağırılarak hakaret gören peygamberimize ilahi bir müjdeyle doğacağı haber verilen, soyunun onun

¹¹⁶ Mustafa Fayda, “Aişe”, TDV. İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 2001, C. 2, s. 202.

¹¹⁷ Nur 24/11, 15.

¹¹⁸ Mustafa Fayda, a.g.m., s. 203 – 204.

kanalıyla devam edeceği bildirilen sevgili kızıdır. “(Resulüm!) Kuşkusuz biz sana Kevser’i verdik. Şimdi sen Rabbine kulluk et ve kurban kes. Asıl soyu kesik olan sana hınç besleyendir.”¹¹⁹

Hz. Fatma’nın en özgün yanı, İslam’ın kadın konusunda yaptığı devrimini adım adım izleyerek kişiliğinde toparlamış olmasıdır. Bir evlat olarak Fatma, babasının soyunun takipçisi ve mirasçısıdır. Kadın, utanç verici bir insan cinsi olarak görülürken ve bu yüzden kız çocukları doğar doğmaz toprağa gömülürken bir genç kız babasının soyunun mirasçısı kılınmıştır.

Hz. Ali ile evlilikleri düğün, mehir, çeyiz de dâhil olmak üzere Müslüman aileler için izlemeleri gereken bir model olarak şekillendirilmişti. Hz. Ali evde her zaman hanımının yardımcısı ve destekçisiydi. Resulullah kızı Fatma’yı öyle severdi ki Mekke’nin fethinden sonra bir gün Hz. Ali’nin, Ebu Cehil’in kızı Cüveyriye ile evlenmek istemesi veya Ebu Cehil’in yakınlarının kızlarını Hz. Ali ile evlendirmek için Resulullah’tan izin istemeleri ve bu duruma Hz. Fatma’nın üzülmeye üzerine, Ali’nin Fatma’yı boşadıktan sonra başka bir kadınla evlenebileceğini belirtmiş; “*Fatma benden bir parçadır. Onu sevindiren beni sevindirmiş, onu üzen de beni üzmüş olur*”¹²⁰ buyurmuştur.

Bilimsel ve toplumsal faaliyetlerde de Fatma her zaman yerini alıyor, onun bu etkinlikleri iyi bir eş ve anne olmasını engellemiyordu. Babasının peygamber oluşu onun ev işlerini yapmasını engellemiyor, tıpkı babası gibi o da kendi işini kendisi yaparak başka insanları hizmetine koşturmuyordu.

Yukarıda kısaca değindiğimiz seçkin Müslüman kadın modelleri, hem iman hem de imanın dünyevi yönünü oluşturan dinin uygulanışı boyutunda ele alındığında her biri birer aydın Müslüman kadın olarak değerlendirilebilmektedir.

---

¹¹⁹ Kevser 108/1–2–3.

¹²⁰ Buhari, *Feza’ili Ashabi’n Nebi*, 12,29.

2.2.4. Türkiye’de Tesettür, Moda ve Kadın

Batılılaşmanın hedef alındığı son iki yüzyıl boyunca ülkemizde, Müslüman kadınların giyim tarzları, yoğun tartışmalara konu olmuştur. Osmanlı döneminde saray tarafından kadınların giyimlerini belirlemek üzere yayınlanan genelgelerle ve Cumhuriyet döneminin kadınların Batılı tarzda giyinmesini amaçlayan yaptırımlarla, farklı açılardan da olsa İslami giyim olgusu etrafındaki tartışmalar hep canlı kalmıştır.

Modern Türkiye imajı için, Batılı hemcinsleri gibi giyinmiş kadınların ön plana çıkarılmasına bağlı olarak, özellikle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde kadınların örtülü giyimleri, onların canlı toplumsal faaliyetlerden soyutlanmalarına ve suçlanmalarına neden olan bir özellik haline gelmiştir. 1960’lı yıllarda ise dindarların görece bir serbestîye kavuşmasıyla örtülü hanımların yeniden etkin kimliklerle toplum içinde rol almaya başladıkları görüldü. 1970’li yıllarda, örtülü genç kız ve kadınların sayısal artışıyla birlikte, tesettürlü giyim piyasasının oluşumu başladı. Tesettür olgusunun kentsel bir özellikte kendisini duyurması, kentli kadınlara yönelik örtülü giyimlerin çeşitlenmesini getirdi. Bu çeşitlenme ise Müslüman çevrelerde, Osmanlı dönemindeki kentli kadınların dış giyimleri etrafındaki eleştirileri hatırlatan tartışmalı eleştirilere yol açtı.¹²¹

Geleneksel örtünme tarzları değiştirilerek veya yeni modeller geliştirilerek kent hayatına uygun farklı tesettür tarzları oluşturuldu. Bu arada hala “asri” olarak adlandırılan kesimlerde modern ve kapalı, günün modasına uygun olmakla birlikte “hem örtülü hem de şık” dedirten tarzlarda giyinen hanımlar görülmeye başlandı. Bu tarzlara yönelik giyim mağazaları peş peşe açılıyor; “tesettürlü de şık olabilirsiniz” gibi spotlarla reklâmlar yapılıyor, hatta tesettür defileleri düzenleniyordu. Kentlerden küçük yerleşim yerlerine doğru genişleyen hem tesettürlü hem de şık giyinme eğilimi, açık kadınlara tesettürün de şık olabileceğini gösterme ve böylece tesettürü benimsetme gibi amaçlarla açıklanıyordu.

Bu ortamda, Müslümanların varlıklarını tanımlamaları için henüz net olmayan çok şey varken, Müslüman kadını giyim-kuşam kaygılarıyla sınırlandıran tartışma ve telkinler eksik olmamaktadır. Çünkü tesettür hemen pratiğe dökülmesi gereken bir olgudur. Bir kısım Müslümanlar çarşafı mutlak tesettür olarak görürken, diğer bir kısım

¹²¹ Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliği*, s. 238

ise modaya uygun olduğu sürece tesettürü, salt kapalı giyim olarak algılamaktadır. Zengin ve sosyetik çevrelerde ise daha etkili olunacağı gerekçesiyle modaya uygun, “seçkin” markalarla giyinerek tebliğ yapmayı savunan anlayış ise İslami öğretilerle bağdaşmamakta, sonunda da tesettürü ve diğer birçok vecibeyi önemsiz sayma noktasına varmaktadır. Bütün bu tartışmalar, modernize olmuş bir toplumda İslam’ı seçen kadının yeniden toplumsallaşması etrafındaki muhtemel sorunlarla ilgilidir. Bu tartışmalar aynı zamanda, geçmişi ile bağları kopan bir toplumun “yitip gitmiş” sayılan değerleriyle tanışarak, bu değerleriyle irtibatlı kültürel üretim imkânlarını araştırmaya,¹²² böylece kimliğini şekillendirmeye başladığı bir geçiş döneminin özelliklerini taşımaktadır.

Moda aracılığıyla kadının metalaştırıldığı ve modern bir cariye gibi kurgulandığı zamanımızda tesettürün; şekilciliğe, israfa ve kadının metalaştırılmasına, ticari hegemonya ve siyasi istikrara karşı bir tepki olarak vurgulanması önem kazanmakta, defilelerde ise tesettür bir tüketim aracı haline gelirken, takva örtüsü kavramı yok olup yerini kapitalizme uygun üreticilerle tüketicilerin mizansenlerine bırakmaktadır.

Her şeyin bir piyasa metası olarak görüldüğü, önemli olanın “satış” olduğu bir ortamda tesettür de piyasa metası haline gelmektedir. Tesettür defileleri düzenlenerek yüzeysel bir kapanma anlayışı empoze edilmektedir. Dini bir unsurun moda kanalıyla ve modanın araçları kullanılarak tüketime sunulması, söz konusu olgunun sunulmuş tarzı, olguyu da etkilemektedir. İslamiyet, araçları amaçlardan farklı nitelikleriyle kabullenen bir din değildir. “Tesettür modası” ise, tesettürlü giyinenlere geniş imkânlar sağlıyormuş gibi görünüyorken, tesettürü sadece saç tellerinin kapanmasıymış gibi gösteren bir işlev görmektedir. “Hem modaya, hem kitaba uygun” bir giyim tarzı arayışı, iki yüzyıldır devam eden gösterişçi batılılaşma yönündeki dayatmalar neticesinde, yine gösteriş düzeyinde ortaya çıkan bir tepki türüdür. Tesettür yeniden üretilerek kitleselleşirken, tesettüre ilgi farklı sosyal katmanlarda, değişik yaşantı düzeylerinde somutlaşmaktadır. Bu arada unutulmaması gereken bir nokta, tesettürlü giyimlerdeki gelişmenin 1920’li yıllarda durması ve 1970’li, 1980’li yıllara elli yıl önceki formlarla ulaşılmış olmasıdır. Yasaklı yıllarda tesettür genellikle çarşaf formunda korunmuştur. Ancak yetmişli yıllardan itibaren tesettürün, pardesü, manto gibi farklı biçimlerde yeniden üretilmesi, kentleşme ve eğitim gören genç kızların ilgisi nedeniyle kaçınılmazdı.¹²³

---

¹²² Aktaş, a.g.e., s. 240 – 241.

¹²³ Aktaş, *Mahremiyetin Tükenişi*, s. 195 – 200.

1970’li yıllarda tek tip ve birkaç renkle sınırlı “Müslüman kadın” kıyafeti; özellikle 1980’li yılların ilk yarısından başlayan bir hareketlenmeyle “ tesettür defileleri” ile modalaşma sürecine girmiştir. Bu modalaşma sürecinde bir ölçüye kadar siyasi ve bürokratların tesettürlü eşleri de rol oynamakla birlikte; Müslümanların da bir modası olması gerektiği özellikle müteşebbis bireyler ve Müslüman estetisyenler tarafından müdafaa edildi. “Müslümanlar her şeyin en iyisine layıktır” sloganı ile birlikte “en iyi” üzerinde anlaşamayan kafalar, en iyinin “en pahalı markalar” olduğu konusunda hemfikir kaldılar. 1980 sonrası Müslümanlar, hayat anlayışlarını İslami esaslara göre yeniden düzenleme idealinden uzaklaşmışlar ve tüketim zihniyetine uygun her türlü hayat tarzının, İslami versiyonunun üretilmesi yoluna gitmişlerdir. Günlük hayat içerisinde her şeyin “müslümancası” üretilerek tüketim kalıpları Müslümanlar için yeniden düzenlenmiştir. Bu tüketim kalıplarının Müslüman kadına nasıl bir rol verdiği özellikle “başörtü” reklâmlarıyla belirginleşmektedir. 1970’li yılların en önemli tartışma meselelerinden olan “Müslüman kadının görünürlüğü” özellikle 1990’ların başından itibaren “en şık şekliyle görünmeye” çevrilmiştir.¹²⁴

1990’lardan itibaren “tesettür modası” ifadesi günlük dile girmiştir. Tesettür ve moda kelimeleri esasen bir arada olmaması gereken kavramlardır. Çünkü tesettür; örtmek, göstermemek ve buradan hareketle sadece bedensel olarak algılanmaya karşı koymak manasına gelir. Hâlbuki moda, doğrudan dikkat çekmeye yöneliktir. Moda “görünen”in daha fazla fark edilir olmasıyla gücü elinde tutar. Yeni bir moda, oluşmasını ve yayılmasını, kıyafetiyle dikkat çekmeyi ve çektiği dikkat oranında bedensel hazza kavuşmayı hedefleyen insanlara borçludur. Moda, varlığını sınır tanımazlığa ve değişimin sürekliliğine borçludur. Her şey değişebilir. Her şey modanın tanım ve iktidar alanına girebilir. Yapılması yasak olan eylemler giyilmesi hoş karşılanmayan kıyafetler modanın şemsiyesi altına girdikten sonra meşru olanın parçası haline gelir.¹²⁵ Modanın tek ilkesi değişebilirliktir.

Tesettür, kutsal alanın beden üzerine koyduğu ilkelerin tezahürüdür. Bu ilkeler, vücudun gösterilmesi serbest olan ve gösterilmemesi gereken yerlerini belirlemiştir. Söz konusu kadın bedeni olduğunda el, yüz ve ayakların dışında kalan yerler yabancı bakışlara kapalı bölge olarak kabul edilir. Bu durumda modanın, bedenini bazı yerlerini açıp bazı yerlerini kapatarak bir noktaya topladığı cazibe alanıyla tesettür ilkesinin uyum içinde olabilmesi mümkün değildir. Tesettür modası tabiri, diğer taraftan

¹²⁴ Barbarosoğlu, a.g.e., 117 / 96.

¹²⁵ Barbarosoğlu, *Şov ve Mahrem*, s. 119.

tesettürün moda ve demode kelimeleri ile birlikte düşünülmesi gibi bir neticeyi hazırlamaktadır. Tesettür modası, bir pantolon veya bir mini etek modası gibi algılandığında, tesettürün dini yükümlülükten ziyade bir giyim tercihi olarak kabul edilmesinin yolu açılır.¹²⁶

Tesettüre riayet olarak baştaki başörtü korunurken, pantolon-kısa ceket, yırtmaçlı etek giymeye başlanması giyim dilinin kim için ortaya konmakta olduğunun tartışılmasını gerekli kılmaktadır. Çünkü giyim, kişinin hangi dili kimlere karşı sunduğu ile yakından alakalıdır. Başını örten fakat tesettür ilkelerine uyma hususunda hassas davranmayan bir kadın, karasız kimliğin önemli ipuçlarını sunacaktır. Böyle bir giyim tarzı seçenler, başörtüsü ile dini hükümlere riayet ettiğini ifade ederken, pantolon-kazak giyerek, geleneksel kadın imajından kopmak istediğini söylemektedir. Bir başka ifadeyle modern kadınların dünyasından başörtüsü ile koparken, pantolon-kazak ile o dünyaya yeniden eklenme ihtiyacı duyduğunu hissetmektedir.¹²⁷ Bu doğrultuda denebilir ki giyimin tesettür ilkesinden koparak moda çizgilerine bürünmesi; kimliklerin ifade edilme biçimiyle ilgilidir. Tesettürün modaya dönüşerek, İslami ilkelerin bertaraf edilmesi, karasız kalınmış bir kimlik hükmünde görülmektedir.

2.3. MODERNİZM VE İSLAM ARASINDA KADIN

Modernizm ile birlikte, Müslümanların büyükçe bir kısmı modern olma yolunda dönüşerek, dinin esaslarından ya da mümin olmanın temel esprisi olan, “her halükarda gözü kapalı iman” gereğinden uzaklaşmış görünmektedirler. Bununla beraber asıl önemli olan ve belirtmesi gereken şudur ki, İslami kesimlerde, Müslüman kimlikle alakalı sorgulamalar genellikle kadın olgusu üzerinden yapılmakta, modernizmin İslam toplumundaki götürüleri; çevresindeki her şey değişirken onun da değişmesi kaçınılmaz olan “kadın”ın, sosyal hayattaki dönüşümüyle açıklanmaktadır.

Bu konuda S. Hüseyin Nasr’ın tespitleri önemlidir: “Modernleşmiş Müslümanlar, özellikle aşırı derecede modernleşmiş olanları için “gerçek anlamıyla

---

¹²⁶ Barbarosoğlu, a.g.e., s. 120.

¹²⁷ Barbarosoğlu, *İmaj ve Takva*, s. 115 – 116.

İslam”, Batı uzun süredir kendilerine ne demişse odur. Eğer el üstünde tutulan evrimse “gerçek İslam” da evrimcidir. Eğer sosyalizm günün modası ise İslam’ın “gerçek öğretileri” sosyalizme dayalıdır. Bu zihin yapısını ve ortaya koyduğu eserleri tanıyanlar, bunların başı eğik, kölece ve edilgen niteliklerinin farkındadırlar. Hukuk alanında bile bütünüyle İslam dışı hatta İslam karşıtı ilkeler, kabul edilen maddenin özü şu veya bu Batılı hukuk sisteminden alınmış, hatta bütünüyle kopya edilmiş olmasına rağmen nice zaman başına bir “bismillah” sonuna da bir “bihinestain” konularak benimsenivermiştir.”¹²⁸

İslam ve modernizm arasındaki uzlaşmaz görünen karşıtlığın simgesi olarak, kadın konusu karşımıza çıkmaktadır.¹²⁹ İslam, kadın üzerinde erkeklerin mutlak ve tartışılmaz hiyerarşik üstünlüğünü kırmanın yanı sıra, öğretisiyle onun özerk kişiliğini teminat altına almıştır. İslam dini kadına insani haklarını iade etmiş ve bunu yaparken kadın ve erkeklere hasım değil, dost ve yardımcı olunan bir konum sunmuştur.

İslami öğretilerde, kadının toplumsal kişiliğini gelişme ve koruma hakları teminat altına alınmıştır. Kuran-ı Kerim hiçbir cinsel ayırım kaydı koymadan, toplumsallaşma sürecinin insan fıtratına yerleştirildiğini ve yaratılışında zaten var olduğunu bildirir. Hucurat Suresinin aşağıdaki ayeti bu bakımdan anlamlıdır:

*“Ey insanlar! Biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah katında en üstün olanınız, takvaca üstün olanınızdır.”*¹³⁰

Batı ülkelerinde ise feminist hareketler, “erkek egemen” diye niteledikleri bütün bir insanlık tarihiyle birlikte, yalnızca erkeğe mal edilmiş, erkeği kollayıp gözetiyor saydıkları dinleri de suçlayıp reddetmektedirler. Kadınlara bakış açısı itibariyle bütün ilahi dinleri aynı kefeye koymak, feminist hareketlerin büyük yanılgısıdır. Kadınları ezen ve kişiliksizleştiren Batılı yasaların kaynağı ilahi dinler değildir. Hareketin haklı çıkış noktasına rağmen kadın sorununa ilişkin taleplerin “fıtrat” unsuru göz önünde tutularak değil de, erkeğin mevcut konumuyla eşitlik dileğine göre şekillenmesi de hatalı olmuştur.¹³¹ Böylece ev, kadını her halükarda tutsak kılan bir mekân sayılarak; insan yetiştiren bereketli bir ilk mektep olmaktan, yuva ve ocak olmaktan çıkmıştır.

---

¹²⁸ Nasr, a.g.e., s. 181.

¹²⁹ Göle, a.g.e., s. 14.

¹³⁰ Hucurat 49/13.

¹³¹ Aktaş, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği*, s. 20 – 21.

Bu durum aynı zamanda anneliğin küçümsenmesi, hatta reddedilmesi demektir. Böylece bireysel ve toplumsal kişilik sahibi olması hedefi; hamileliğin, doğum yapmanın, emzirmenin reddi gibi tezahürlerinin bulunduğu kadının doğasıyla yabancılaşmasını getiren muhtevasıyla, zarar verici bir istikamette seyretmeye başladı.

Öğreti itibarıyla İslamiyet'in, kadın sorununa ilişkin temel problemleri çözdüğü, ilerici ve devrimci çabalarla, kadına ilişkin cahili kabulleri değiştirerek, insanlığın yarısını teşkil eden kadın cinsini yeniden insanlığa kazandırdığı gibi hususlar, bilinen ve genellikle de kabul gören gerçeklerdir.

Yahudilik ve Hıristiyanlıkta ise kadın, cinsel özellikleri itibarıyla suçlanarak toplum dışına sürülen; eksik, kusurlu ve insanlığı tartışılır bir "mahlûk" sayılı gelmiştir. Az çok düşünen, soru soran, hurafelere teslim olmayı reddeden kadınların, Engizisyon'un hışmına uğradığı ve cadılık gerekçesiyle yakıldığı Ortaçağ Batısında, kadının konumu şu atasözlerinde özetlenebilir: "Bir kadın evinden üç kez çıkmalıdır: Vaftiz edildiği, evlendiği ve öldüğü zaman" veya "Kadın, kedi ve baca evi hiç terk etmemelidir."¹³² Müslüman toplumların geleneğinde yüzyıllardan bu yana, İslami ilkelerin (ahlakın) vicdanlarda yer ettiği kadarıyla, bütün zayıflarla birlikte kadınların da zulüm görmesini ve istismar edilmesini engelleyen veya sınırlayan bir kabul ağırlık kazanmıştır.

Avrupa'nın bazı ülkelerinde, toplumda iz bırakmış olan kadınların insani varlığına değer veren İslam kültürünün, kadınlara hak talep eden hareketlere ivme kazandırdığı söylenebilir. Her ne kadar ön yargılardan bütünüyle bağımsız olmasa da, Andree Michel "Feminizm" adlı kitabında bu görüşü dile getirmiş; İtalya'daki feminist bir geleneğin kültürel planda yaşayabildiğini bu ülkedeki "kadınlara kendilerini kanıtlayabilen olanağı tanıyan" Müslüman kültürün etkisine bağlamıştır.¹³³

Kendisini Hıristiyan gelenek karşısında kuran modernizm, insanların öz mülkleri olarak tanımladığı bedenlerini diledikleri gibi kullanma hakkını ileri sürerken, İslamiyet bedeni tıpkı ruh gibi Allah'ın bir emaneti olarak tanımlamakta ve belli bir disiplin içinde bulunmaya çağırılmaktadır.

Beden ya da ten kutsal bir emanet olmakla birlikte insanın nihai ve bütün var oluşu değildir; insani var oluş, bedenle ve bu dünya hayatıyla sınırlanacak kadar sade ve sonlu görülmemelidir. Kadın, bedeninin kamusal bir mala dönüşmesine, kültür

---

¹³² Aktaş, a.g.e., s. 18.

¹³³ Aktaş, a.g.e., s. 27.

ürünlerinde metalaştırılmasına seyirci kalırken, “bedenim benimdir” diye haykırmak yerine, bedeni ilahi bir emanet olarak algılamaya başlayınca, insan varlık olarak hakiki konumunu gerçekleştirme şansına kavuşacaktır.¹³⁴ Bir Müslüman kadının Allah’ın rızasını kazanmak için bedeninden vazgeçmesi, varlığını duyumsamak ve dillendirmek için bir neşterin yardımıyla gövdesinin derinliklerini açığa vurması gerekmemektedir. Allah’ın rengiyle boyanmış bir güzelliği tercih etmesinin bir sonucu olarak, hayat tarzını da etkileyecek şekilde bir bütün haline geldiği tesettürüyle, dilsizleşmekten ve bedenleştirilmekten kurtulmaktadır.¹³⁵

İlahi dinlerin oluşturduğu kültürün etkisiyle tarih boyunca kadınların bol ve örtülü giyinmeleri hemen hemen bütün toplumlarda görülmektedir. Ne var ki, özellikle son iki yüzyıldır modernizm, kadınların dini kaygılarla örtülü giyinmelerini karşısına alan bir üretim-tüketim süreci başlatmıştır. Böylece kadınların hem tüketici, hem işçi, hem de tüketime sevk eden bir reklâm aracı olması sağlanırken; küresel olarak ilahi dinlerin insanlarda kurduğu geleneklerin ve hassasiyetlerin yıkılması amaçlanmıştır. Denilebilir ki, modernizmin bütün kurumları bu amacın gerçekleşmesi için seferber edilmiş; bir asır bile geçmeden halkı Müslüman olan ülkelerde bile kadınların modern (Batılı) bir görünüm kazanmaları sağlanmaya başlanmıştır.

Ancak 20. yüzyılın son çeyreğinde modernizme karşı çeşitli çevrelerce duyulan hoşnutsuzluk, en köklü olarak yükselen İslami hareketler tarafından dile getirilmeye başlanmıştır.¹³⁶ Modern hayatın “cazip” vaatlerine karşı Müslüman kadınların “yeniden tesettüre dönüş”leri bu tepkinin veya uyanışın en bariz unsuru olmuştur. Böylece kadınların örtüsü modernizmin hedeflerine karşı mücadeleyi yansıtan bir değere de kavuşmuştur.

---

¹³⁴ Aktaş, *Mahremiyetin Tükenişi*, s. 188.

¹³⁵ Aktaş, *Bacıdan Bayana*, s. 110 – 111.

¹³⁶ Aktaş, *Tesettür ve Toplum*, s. 36 – 37.

SONUÇ

“Tarih boyunca gelişmiş kurumların, insanın bilgisindeki görülmemiş artışını yansıtan ve insanın hızla değişen işlevlere uyarlanması süreci” şeklinde ifade edilebilen, ancak yine de tam anlamıyla üzerinde mutabık olunan bir tanımlı bulunmayan modernizm kavramı, son iki yüz yıldır toplum ve insana dair dönüşümlere neden olan ve ivme kazandıran bir değişken olarak görülmektedir.

Batılılaşmaya çalışan ülkelerde modernizm, daha çok ilerleme ve Batılılaşma anlamlarında kullanılmaktadır. En genel anlamıyla modernleşme, eskinin yerine yeniyi koymak olarak anlaşılır. Daha özeldir ise modernleşme; “sanayileşmeyi, şehirleşmeyi, laik eğitimin yaygınlaşmasını, etkin dini ve benzeri eğilimlerin sosyal ve kanuni yönünün azaltulmasını” ifade etmektedir.

İnsan, yaratılış itibarıyla bir şeylere inanıp güvenme ihtiyacı duymaktadır. Tarih boyunca dinler bu ihtiyacı karşılamak için var olmuştur. İslam dini ise ilahi dinlerin sonuncusudur. Temel ana kaynakları, iman ve inanç esaslarıyla birlikte inananlara yol göstermekte; bir Müslüman kadın profili çizerek, “tüm çağlar boyunca nasıl bir kadın” sorusuna yanıt vermektedir.

Modernizm, din de dâhil pek çok alanı kapsar. İslami çizgideki kadın da modernizmin kapsama alanındadır ve modernizmden tamamen soyutlanamaz. Aynı zamanda modernizm ile bire bir uzlaşmaz çünkü mensubiyet itibarıyla İslamla ilgilidir. Günümüzde tam olarak modernizmden soyutlanmış bir Müslüman kadın modeli çizmekte zorluk vardır. Önemli olan bu etkileşimin boyutu ve dozu olmaktadır. Örneğin dinin temel yaptırımlarının tarihsellikte bertaraf edilmesini hedefleyen bir modernleşme, Müslüman kimliğini baltalamaktadır.

Modern toplumdaki pek çok akımdan birisi olan feminizm, kadınla erkeğin her anlama eşit oldukları fikrine dayanmaktadır. Savunulan düşünce salt eşitliktir. Bunun bir sonucu olarak kadının fitratından uzaklaşması ve erkeksi değerlere bürünmesi söz konusudur. Oysa İslama göre kadın ve erkek birbirine denk olsa da eşit değildir. Çünkü birbirlerinin tamamlayıcısı olarak yaratılmışlardır ve tamamlayıcı unsurlar birbirine eşit olmazlar.

Modern hayatın dayatmalarıyla kadınlar, kozmetik sanayinin, moda ve pazarlama sektörünün kölesi durumuna getirilmeye çalışılmakta; bir pazarlama ve

tüketim aracı gibi düşünülmektedir. Kapitalizmle birlikte kadının üretkenliği ve çalışması “dışarıda çalışmak” olarak anlaşılmaya başlanmış, bu anlamda kadının evindeki işgücü ve üretkenliği önemsenmez hale gelmiştir. Kamusal hayata katılan kadınlar da çoğunlukla, özel hayatta onun için tasarlanan sekreter, manken, garson, hemşire, çocuk bakıcısı gibi işlevleriyle yer almaktadır. Bunun yanı sıra bir de çeşitli iş kollarında “vitrin malzemesi” olarak tutulmaktadırlar. Şiddet, özellikle kadına uygulanan şiddet ve bunun sonucunda kadının bu duruma son vermek için yine şiddete başvurması modern toplumdaki önemli problemlerin bir diğeridir. Moda, toplumun bireyleri şekillendirme araçlarından biridir ve hemen her alanı kapsamaktadır. Giyim modası ise tek bir varlıkta kişileri çoğaltmayı hedefler ve insanlara nüfuz ederek onları bir örnek hale getirir. Moda ile birlikte giyiniklik ve çıplaklık kavramları farklı şekilde ifade edilir olmuş; modaya uymayan çıplak sayılır hale gelmiştir.

İslam’ın tesettür ilkesi kadın ve erkek her iki cins için de geçerlidir. Tesettürlü giyim, kadın ve erkek arasında bir kardeşlik dileğinin ifadesi olmaktadır. Tesettürlü giyimle cinsellik mahrem alana taşınmakta, örtünen kadın, “dişilik değil kişilik” sloganıyla kamusal yaşama girmektedir. İslami evliliğin kompleks bir yapısı vardır. Erkeğin ve kadının birbirlerinde sükûnet buluşu ve çiftler arasındaki doğal duygu alışverişi, evliliği daha da önemli kılmaktadır. Kadınlar erkekler için, erkekler de kadınlar için örtüdür, elbisedir. Yani birbirlerinin kusurlarını düzeltir ve kapatırlar, eksiklerini tamamlarlar. Feminizmin savunduğu salt eşitlik ilkesi İslam’da geçerli değildir.

Osmanlının Batılılaşma süreci en genel ve hızlandırılmış haliyle Tanzimat’ın ilanıyla başlar. Ardından modernleşme pratikleri, 1920’lerde Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliğinde büyük hız kazanmıştır. 1839 yılında Tanzimat’ın ilanıyla başlayan idari, siyasi değişim tabii olarak zihniyette de kendisini göstermiş ve Tanzimat-ı Hayriye Fermanında kadınlar için doğrudan hükümler olmasa da kadın bu dönemden itibaren dış dünyaya açılmaya başlamıştır.

Türkiye’de kadının konumu, modernleşme atılımının tarihsel gelişme süreci içinde biçimlenmiştir. Modernleşme düşüncesinde kadın, merkezi bir yer tutar. Modernleşme çabaları kadın eksenli devam etmiş ve kadın kıyafetlerinin modernleşmesi, Türkiye modernleşmesinin lokomotifini olarak sayılmıştır. 1970’li yıllarda örtülü genç kız ve kadınların sayısal artışıyla birlikte tesettürlü giyim piyasasının oluşumu başlamıştır. Tesettür olgusunun kentsel bir özellikte kendisini

duyurtması, kentli kadınlara yönelik örtülü giyimlerin çeşitlenmesini getirmiştir. Geleneksel örtünme tarzları değiştirilerek ve yeni modeller geliştirilerek kent hayatına uygun farklı tesettür tarzları oluşturulmuş, bu arada hala “asri” olarak adlandırılan kesimlerde modern ve kapalı, günün modasına uygun olmakla birlikte “hem örtülü hem de şık” dedirten tarzlarda giyinen hanımlar görülmeye başlanmıştır. 1990’lardan itibaren “tesettür modası” ifadesi günlük dile girmiştir. Tesettür ve moda kelimeleri esasen bir arada olmaması gereken kavramlardır. Çünkü tesettür; örtmek, göstermemek manasına gelir. Hâlbuki moda, doğrudan dikkat çekmeye yöneliktir. Şunu da belirtmekte fayda var ki; örtü, cinselliğin bastırılması olmadığı gibi bir deşifre de değildir.

KAYNAKLAR

- AKTAŞ, Cihan, *Bacıdan Bayana*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2001.
- AKTAŞ, Cihan, *Kılık Kıyafet ve İktidar*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1989.
- AKTAŞ, Cihan, *Mahremiyetin Tükenişi*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1995.
- AKTAŞ, Cihan, *Modernizmin Evsizliği ve Ailenin Gerekliliği*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1992.
- AKTAŞ, Cihan, *Sistem İçinde Kadın*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1991.
- AKTAŞ, Cihan, *Tesettür ve Toplum*, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992.
- ANDERSON, Perry, *Postmodernitenin Kökenleri*, Çeviren: Elçin Gen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- BALCIOĞLU, İbrahim, www.kriminoloji.com, 20.02.2005.
- BARBAROSOĞLU, Fatma Karabıyık, *İmaj ve Takva*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2003.
- BARBAROSOĞLU, Fatma Karabıyık, *Şov ve Mahrem*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2006.
- BA-YUNUS, İlyas, “Sosyolojik Açıdan Gerçekçilik: İslami Bir Model”, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, Çeviren: Bünyamin Solmaz, İstanbul, 1995, sayı: 10, s.s. 84 – 101.
- BERMAN, Marshall, *Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor*, Çeviren: Ümit Altuğ, Bülent Peker, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- BERMAN, Marshall, *Modernlik: Dün, Bugün, Yarın*, Çeviren: Ümit Altuğ, Birikim Dergisi, sayı: 34, İstanbul, 1992, s.s. 43 – 53.
- BLACK, Cyril E. , *Çağdaşlaşmanın İtici Güçleri*, Çeviren: Fatih Gümüş, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1986.
- BULAÇ, Ali, *İslam Dünyasında Düşünce Sorunları*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1985.
- DAVISON, Andrew, *Türkiye’de Sekülerizm ve Modernlik*, Çeviren: Tuncay Birkan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
- DEMİRHAN, Ahmet, *Modernlik*, Ağaç Yayınları, İstanbul, 1992.
- ENGİN, Yusuf, *Çalışma Hayatı ve Kadın*, Hak-iş Yayınları, İstanbul, 1998.

- FAYDA, Mustafa, “Aişe”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 2001, C. 2.
- GIDDENS, Anthony - PIERSON, Christopher, *Modernliği Anlamlandırmak*, Çeviren: Serhat Uyrkulak, Murat Sağlam, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.
- GIDDENS, Anthony, *Sosyoloji*, Çeviren: Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara, 2000.
- GÖLE, Nilüfer, *Modern Mahrem*, Metis Yayınları, İstanbul, 1992.
- GÜLER, Zekeriya, *Kırk Hadiste Kadın ve Aile*, Dizgi Ofset, Konya, 2005.
- HARMAN, Ömer Faruk, “İslam”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 2001, C. 23.
- ILGAZ, Afet, “Hz. Meryem”, *Kadın Oradaydı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004, s.s. 123–149
- İBRAHİMHAKKIOĞLU, Belkıs, “Hz. Asiye”, *Kadın Oradaydı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004, s.s. 95 – 111.
- İZZETBEGOVIÇ, Ali, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, Çeviren: Salih Şaban, Nehir Yayınları, İstanbul, 1992.
- KÖKÇE, Halime, “Geçmiş ve Gelecek Arasında Hz. Hatice”, *Kadın Oradaydı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004, s.s. 151 – 169.
- KÖKER, Levent, *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1990.
- KURTOĞLU, Ayşenur, “Osmanlı Dönemi İlk Kadın Yayınında Dinin Yer Alış Biçimleri”, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadının Tarihi Dönüşümü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000, s.s. 21 – 52.
- KUZGUN, Şaban, “Hacer”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 1996, C. 14.
- MARDİN, Şerif, *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- MERİÇ, Nevin, “Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Birkaç Kesit”, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadının Tarihi Dönüşümü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000, s.s. 53 – 79.

- NASR, Seyyid Hüseyin, *İslam ve Modern İnsanın Çıkması*, Çeviren: Ali Ünal, Sara Büyükduru, İnsan Yayınları, İstanbul, 2001.
- RAMAZANOĞLU, Yıldız, “Sare ve Hacer”, *Kadın Oradaydı*, Elest Yayınları, İstanbul, 2004, s.s. 41 – 65.
- SİNANOĞLU, Mustafa, “İslam”, *TDV. İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Neşriyat, İstanbul, 2001, C. 23.
- SMİTH, Anthony, *Toplumsal Değişme Anlayışı İşlevselci Toplumsal Değişme Kuramının Bir Eleştirisi*, Çeviren: Ülgen Oskay, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1988.
- SOLMAZ, Bünyamin, “Sosyoloji ve Din Sosyolojisi Tarihinde Din Odaklı Yaklaşım ve Yöntem Tartışmaları”, Bünyamin Solmaz - İhsan Çapcıoğlu (Editör), *Din Sosyolojisi Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya, 2006, s.s. 19–42.
- SOLMAZ, Bünyamin, “Dinin Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri”, *S. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fak. Yayınları, Konya, 1996, sayı: 6, s.s. 125 – 145.
- ŞİŞMAN, Nazife, “Türkiye’de Çağdaş Kadınların İslamcı Kadın Algısı”, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Kadının Tarihi Dönüşümü*, Pınar Yayınları, İstanbul, 2000, s.s. 113 – 138.
- TEZCAN, Mahmut, *Sosyal ve Kültürel Değişme*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, Ankara, 1984.
- TURNER, S. Bryan, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm*, Çeviren: İbrahim Kapaklıkaya, Anka Yayınları, İstanbul, 2003.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, *Milli Kültür Modernleşme ve İslam*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2004.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, *Osmanlıdan Günümüze Türk Toplum Yapısı*, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2002.
- WEBER, Max, *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çeviren: Zeynep Aruoba, İtil Yayınları, İstanbul, 1985.

www.cnnturk.com, 24.11.2005.

www.sosyalhizmetuzmani.org, 23.09.2006.

YAZAN, Ümit Meriç, *Türkiye Kanatlarınızın Altında*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1997.